

Groot Eva Onderzoek

huwelijksonderzoek

Eva / Evangelische Omroep

2004

drs W.H. Dekker en drs W. Vollbehre

Inhoudsopgave		Pagina
Hoofdstuk 1	Verantwoording Groot-Eva-Onderzoek	1-3
1.1	Inleiding	1
1.2	Doelen	1
1.3	Fasering van het onderzoek	1
1.4	Organisatie van het onderzoek	2
1.5	Opzet van de rapportage	2
Hoofdstuk 2	De onderzoeksgroep	4-7
2.1	Huwelijksduur	4
2.2	Aantal kinderen	4
2.3	Hoogst genoten opleiding	4
2.4	Kerkgenootschap	5
2.5	Politieke voorkeur	6
2.6	Conferentie	6
2.7	Eva-lezers	6
Hoofdstuk 3	Opvattingen over het huwelijk	8-16
3.1	Inleiding	8
3.2	Presentatie van de gegevens	8
3.3	Belangrijke onderwerpen eigen huwelijk	9
3.4	Onderwerpen als Gods doelen met het huwelijk	10
3.5	Invloed van geloof op huwelijk	10
3.6	Herkenning uitspraken	11
3.7	Echtscheiding	12
Hoofdstuk 4	Partnerkeuze	17-20
4.1	Inleiding	17
4.2	Het ontstaan van de relatie	17
4.3	Betrokkenheid van derden bij partnerkeuze	19
4.4	Geloof en huwelijk	20
Hoofdstuk 5	Man en vrouw	21-27
5.1	Inleiding	21
5.2	Eigenschappen, houdingen, gewoonten	21
5.3	Wat de bijbel zegt over het huwelijk	23
5.4	Wat de bijbel zegt over het huwelijk – onze cultuur	26
Hoofdstuk 6	Communicatie	28-34
6.1	Bespreking onderwerpen met partner	28
6.2	Ontwikkeling gespreksvaardigheden partner	31
6.3	Ontwikkeling gespreksvaardigheden persoonlijk	31
6.4	Opvattingen over communicatie	32
Hoofdstuk 7	Besluitvorming en conflicten	35-38
7.1	In een christelijk huwelijk komen minder conflicten voor	35
7.2	Het is belangrijk om in een conflict toe te geven, omdat je volgens de bijbel de minste moet zijn	35
7.3	Man – hoofd van de vrouw	36
7.4	Omgaan met conflicten	36
Hoofdstuk 8	Omgeving en relatie	39-41
8.1	Partners – gezamenlijke vrienden	39
8.2	Persoonlijke vrienden	39
8.3	Vriendschappen mogen niet ten koste gaan van je huwelijk	39
8.4	Delen van intieme zaken met vrienden	40
8.5	Partner deelt intieme zaken met vrienden	40
8.6	Gezamenlijk vrienden met wie je intieme zaken deelt	40
8.7	Vriendschap verbreken voor de partner	40

8.8	Hobby's die veel geld kosten – goedkeuring partner	41
8.9	Hobby's die veel geld kosten moeten gezamenlijke hobby's zijn	41
Hoofdstuk 9	Seksualiteit	42-52
9.1	Belangrijkste reden om te vrijen	42
9.2	Frequentie van vrijen	43
9.3	Tevredenheid frequentie vrijen	43
9.4	Wat willen mensen zelf en wat denken ze dat hun partner wil	44
9.5	Hoe belangrijk is seksualiteit in de relatie	45
9.6	Hoe tevreden is men in het algemeen met de seksuele relatie	45
9.7	Problemen op het gebied van seksualiteit	46
9.8	Seksuele gemeenschap voor het huwelijk	47
9.9	Achteraf al dan niet blij met het hebben van seksuele gemeenschap voor het huwelijk	48
9.10	Seksuele gemeenschap met een andere partner	50
9.11	Media bedreiging voor seksuele relatie	50
9.12	Anticonceptie	51
9.13	Vreemd gaan	52
Hoofdstuk 10	Geestelijk leven	53-55
10.1	Geloven beide partners in God	53
Hoofdstuk 11	Christelijk geloof en huwelijk	56-65
11.1	Inleiding	56
11.2	Hoofdstuk 3: Opvattingen over het huwelijk	57
11.3	Hoofdstuk 4: Partnerkeuze	58
11.4	Hoofdstuk 5: Rol en taakverdeling/man-vrouw	59
11.5	Hoofdstuk 6: Communicatie	60
11.6	Hoofdstuk 7: Besluitvorming en conflicten	61
11.7	Hoofdstuk 8: Omgeving en relatie	62
11.8	Hoofdstuk 9: Seksualiteit	63
11.9	Hoofdstuk 10: Geestelijk leven	65
11.10	Slotoverwegingen	66
Hoofdstuk 12	Samenvattingen	67-79
11.1	Samenvatting Hoofdstuk 3: Opvattingen over het huwelijk	67
11.2	Samenvatting Hoofdstuk 4: Partnerkeuze	69
11.3	Samenvatting Hoofdstuk 5: Rol en taakverdeling/man-vrouw	70
11.4	Samenvatting Hoofdstuk 6: Communicatie	72
11.5	Samenvatting Hoofdstuk 7: Besluitvorming en conflicten	74
11.6	Samenvatting Hoofdstuk 8: Omgeving en relatie	75
11.7	Samenvatting Hoofdstuk 9: Seksualiteit	76
11.8	Samenvatting Hoofdstuk 10: Geestelijk leven	79
	colofon	80

Hoofdstuk 1: Verantwoording Groot-Eva-Onderzoek**1.1 Inleiding**

In opdracht van de Evangelische Omroep heeft de afdeling Transfer, Zorg en Welzijn van de Christelijke Hogeschool Ede onderzoek gedaan naar de 'doorwerking van het christelijk geloof' onder leden van de Evangelische Omroep. Binnen de EO was met name het tijdschrift Eva inhoudelijk betrokken en verantwoordelijk voor vraagstelling en inhoud van het onderzoek. Vandaar de naam Groot-Eva-Onderzoek.

1.2 Doelen

Bij het formuleren van de doelen van het onderzoek hebben de twee begrippen uit de onderzoeksvraag een belangrijke rol gespeeld: christelijk geloof en huwelijk.

Voor wat betreft het christelijk geloof stelden wij ons vooral ten doel te achterhalen in hoeverre gehuwde EO-leden hun opvattingen over het huwelijk ontleen aan de bijbel en het bijbelse denken. Het gaat hierbij evenzeer om opvattingen over zin en doel van het huwelijk als het bepalen van leefregels voor het huwelijk op het gebied van echtscheiding, rolpatronen en seksualiteit.

Maar het gaat in dit onderzoek nadrukkelijk niet alleen om een opinieonderzoek. We zijn ook benieuwd naar praktijken. Het tweede trefwoord, huwelijk, staat hiervoor garant. Hieruit vloeien allerlei vragen voort naar de inrichting en vormgeving van het huwelijk op het gebied van rolpatronen, communicatie, opstelling in omgeving enz.

Tenslotte is het vooral de wisselwerking tussen beide die de spits van het onderzoek vormt. Hoe beïnvloedt het christelijk geloof in richting en praktijken in het huwelijk?

1.3 Fasering van het onderzoek

Het onderzoek bestond uit drie fasen.

Fase I Verkenning

In deze fase is vooral studie gemaakt van diverse publicaties op het gebied van huwelijks- en gezinsonderzoek. Bovendien is literatuur doorgenomen waarin bijbelse opvattingen over het huwelijk worden gepresenteerd. Doel was hierbij vooral kader aangereikt te krijgen voor vragen zowel in het kwalitatieve als het kwantitatieve onderzoek.

Fase II Kwalitatieve oriëntatie

In deze Fase is door vierdejaarsstudenten maatschappelijk werk en dienstverlening van de CHE een interview afgenomen onder 32 echtparen. De interviews werden afzonderlijk, maar wel tegelijkertijd, afgenomen bij de man en vrouw die het echtpaar vormden. Dit interview bestond voor het grootste deel uit open vragen. Daarnaast is een aantal vragen in de vorm van invulkaarten aan de geïnterviewden voorgelegd.

Dit kwalitatieve onderzoek had vooral een oriënterend karakter en heeft als bron voor vragen en antwoordmogelijkheden voor het kwantitatieve onderzoek gediend.

Van het kwalitatieve onderzoek is een rapportage geschreven.

Fase III kwantitatief onderzoek

Op basis van het kwalitatieve onderzoek is vervolgens een vragenlijst voor het kwantitatieve onderzoek opgesteld. Deze is uiteindelijk ingevuld door 547 vrouwen, 377 mannen en 5 personen waar wij het geslacht niet van weten, in totaal 929 personen.

De steekproef

Door de respons bij het kwalitatieve onderzoek (207 echtparen gevraagd en positieve respons van 47 personen, 23%) zijn in eerste instantie 5000 personen¹ aangeschreven met de vraag of zij bereid waren om mee te werken aan het onderzoek. De positieve respons hierop viel tegen. Uiteindelijk leverde deze eerste ronde 301 door mannen ingevulde en 176 door vrouwen ingevulde enquêtes op. Daarom is vervolgens weer een brief gestuurd aan 5000 EO-leden met het verzoek mee te doen aan het onderzoek. Uiteindelijk leverde het een totaalrespons op van 377 mannen en 547 vrouwen. Dit is vergelijkbaar met andere onderzoeken in de EO-achterban.

Met de eerste respons is een vooranalyse gedaan. De uitkomsten hiervan, met in totaal 480 ingevulde formulieren, zijn steekproefsgewijs vergeleken met die van het totaal (929 formulieren). Het verschil was minimaal en niet trendmatig. Dit pleit voor de representativiteit van het onderzoek.

Voor wat betreft de kenmerken van de populatie heeft vergelijking plaatsgevonden met bestaande gegevens bij de Evangelische Omroep. Dan blijkt dat dit overeenkomt met onder meer het 'de boodschap en de kloof-onderzoek'.

1.4 Organisatie van het onderzoek

Vanuit de Evangelisch Omroep is het onderzoek aangestuurd door een commissie bestaande uit:

- De heer Loek Keller *ma.* (voorzitter)
- De heer drs. Ervin Baas (2^e voorzitter)
- Mevrouw Tjitske Lemstra (namens Eva)
- Mevrouw drs. Anne Westerduin (namens Eva)

Verder was er nog een adviescommissie bestaande uit:

- Mevrouw drs. A. Rijken-Hoevens
- Mevrouw drs. N. Verkerk-Vegter
- Mevrouw C. Karsten
- De heer drs. A.T. Hegger
- Mevrouw drs. H. Hoekstra

Uitvoering van het onderzoek lag in handen van Transfer Zorg en Welzijn van de Christelijke Hogeschool Ede. Onderzoekers waren:

- De heer drs. Wim H. Dekker
- De heer drs. Wilfred Vollbeh

De vragenlijsten zijn in nauw overleg tussen onderzoekers en onderzoekscommissie tot stand gekomen. Bovendien heeft de adviescommissie zich over beide vragenlijsten (kwalitatief en kwantitatief) uitgesproken.

De eindrapportage is verzorgd door de onderzoekers.

1.5 Opzet van de rapportage

In de rapportage is de thematische opzet van de vragenlijst grotendeels gevolgd. De tabellen worden beknopt toegelicht en soms voorzien van enige duiding. Dit is beperkt gehouden.

Vervolgens is er nog een samenvatting per hoofdstuk en een generieke duiding aan de hand van de vraagstelling van het onderzoek.

De bijlagen bevatten de vragenlijsten, brieven e.d.

Separaat van dit rapport is nog een onderzoeksverslag van het kwalitatieve onderzoek beschikbaar en een 'tabellenboek' op cd-rom met daarop de SPSS-bestanden en tabellen.

¹ waarvan onbekend was of zij al dan niet gehuwd zijn

Enkele opmerkingen bij de cijfers

- De totalen zijn gecorrigeerd voor de scheve verdeling van het aantal mannen ten opzichte van het aantal vrouwen.
- In de toelichting bij de tabellen worden soms uitspraken over onkerkelijken gedaan op basis van de gevonden percentages. Deze cijfers en uitspraken moeten niet al te serieus worden genomen. Slechts 24 onkerkelijken hebben meegedaan aan het onderzoek. Een zeer laag aantal dus. Bovendien is deze groep niet representatief te noemen voor onkerkelijken buiten de EO-achterban.
- De percentages in sommige tabellen tellen niet op tot 100. Dit komt doordat sommige respondenten de betreffende vraag niet hebben ingevuld.
- Waar relevant wordt de informatie weergegeven naar sekse, kerk, duur huwelijk enz. Waar dit niet gebeurt, is het of niet relevant of levert het geen inzicht biedende verschillen op.

Hoofdstuk 2: De onderzoeksgroep

In dit hoofdstuk beschrijven we de kenmerken van de onderzoeksgroep.

Aan het onderzoek deden in totaal 929 personen mee, onder wie 377 mannen en 547 vrouwen.

De leeftijd van de deelnemers aan het onderzoek varieerde van 20 tot 89 jaar. De gemiddelde leeftijd is 47 jaar (mannen 51, vrouwen 45 jaar).

Bij 96% van de ondervraagden ging het om het eerste huwelijk. Het betrof slechts in 37 gevallen een tweede huwelijk en in 2 gevallen een derde huwelijk.

De gemiddelde huwelijksduur is 23 jaar (mannen: 26, vrouwen 21 jaar).

Als we een indeling maken in categorieën van huwelijksduur, dan zien we de volgende verdeling:

2.1 Huwelijksduur

Vraag 3 in het onderzoek

huwelijksduur in categorie	absolute aantallen
1-5 jaar	127
6-12 jaar	135
13-24 jaar	236
25-39 jaar	255
40 jaar of meer	133

2.2 Aantal kinderen

Vraag 5a in het onderzoek

	frequentie	percentage
geen	102	11,0
1	62	6,7
2	247	26,6
3	269	29,0
4	148	15,9
5	58	6,2
6	23	2,5
7 of meer	14	1,5
totaal	929	100,0

2.3 Wat is uw hoogst genoten opleiding?

Vraag 6 in het onderzoek

geslacht		frequentie	percentage
man	Lagere beroepsopleiding	43	11,4
	Middelbare beroepsopleiding	154	40,8
	Hogere beroepsopleiding	127	33,7
	Universitaire opleiding	40	10,6
	Geen	8	2,1
	Totaal	377	100,0
vrouw	Lagere beroepsopleiding	69	12,6
	Middelbare beroepsopleiding	285	52,1
	Hogere beroepsopleiding	149	27,2
	Universitaire opleiding	10	1,8
	Geen	10	1,8
	Totaal	547	100,0

- Opvallend is het verschil tussen mannen en vrouwen. Van de mannen heeft 44% een HBO- of universitaire opleiding genoten, van de vrouwen is dit 29%.

2.4 Kerkgenootschap

Vraag 11 in het onderzoek

Geslacht		frequentie	percentage
Man	Nederlands Hervormd (gereformeerde bond)	67	17,8
	Christelijk Gereformeerd	23	6,1
	(Oud) Gereformeerde Gemeenten (in Nederland)	5	1,3
	Nederlands Hervormd	58	15,4
	Gereformeerd (synodaal)	36	9,5
	Gereformeerd (vrijgemaakt)	46	12,2
	Nederlands Gereformeerd	20	5,3
	Vergadering van Gelovigen	10	2,7
	Baptisten Gemeente	28	7,4
	Vrije Evangelische Gemeente	7	1,9
	Pinkster- / Volle Evangelie Gemeente	15	4,0
	Evangelische gemeente	27	7,2
	Overig	24	6,4
	Geen	10	2,7
Totaal		377	100,0
Vrouw	Nederlands Hervormd (gereformeerde bond)	67	12,2
	Christelijk Gereformeerd	32	5,9
	(Oud) Gereformeerde Gemeenten (in Nederland)	13	2,4
	Nederlands Hervormd	105	19,2
	Gereformeerd (synodaal)	67	12,2
	Gereformeerd (vrijgemaakt)	48	8,8
	Nederlands Gereformeerd	21	3,8
	Vergadering van Gelovigen	7	1,3
	Baptisten Gemeente	27	4,9
	Vrije Evangelische Gemeente	6	1,1
	Pinkster- / Volle Evangelie Gemeente	38	6,9
	Evangelische gemeente	44	8,0
	Overig	46	8,4
	Geen	14	2,6
Totaal		547	100,0

Als we de indeling aanhouden die bij de EO gebruikelijk is (ter vergelijking zijn de cijfers uit De Boederschap en de Kloof tussen haakjes geplaatst), dan ziet de onderzoeksgroep er als volgt uit:

2.4.1 Kerk in categorie

	frequentie	percentage
Bevindelijk gereformeerd	208	22,4 (26)
Overig gereformeerd	401	43,2 (38)
Evangelisch	212	22,8 (19)
Overig	70	7,5 (6)
Geen	24	2,6 (7)
Totaal	929	100,0

Hierbij is de volgende indeling gehanteerd:

Bevindelijk gereformeerden: Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde kerk, Christelijk Gereformeerd, (Oud) Gereformeerde Gemeenten (in Nederland).

Overig gereformeerden: Nederlands Hervormd, Gereformeerd (synodaal), Gereformeerd (vrijgemaakt), Nederlands Gereformeerd.

Evangelisch: Pinkster-/ Volle Evangelie Gemeente, Evangelische gemeente, Baptisten Gemeente, Vrije Evangelische Gemeente, Vergadering van Gelovigen.

2.5 Politieke voorkeur

De politieke voorkeur van de onderzoeksgroep gaat uit naar de ChristenUnie (mannen: 59%, vrouwen 55%). Op de tweede plaats komt het CDA (mannen: 22%, vrouwen 29%). De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn klein.

Bij welke politieke partij voelt u zich het meeste thuis?

Vraag 12 in het onderzoek

geslacht		frequentie	percentage
Man			
	CDA	82	21,8
	Christenunie	224	59,4
	PvdA	8	2,1
	VVD	15	4,0
	D66	1	,3
	SGP	28	7,4
	Groen Links	3	,8
	LPF	5	1,3
	SP	3	,8
	Totaal	377	100,0
Vrouw			
	CDA	159	29,1
	Christenunie	298	54,5
	PvdA	7	1,3
	VVD	8	1,5
	D66	3	,5
	SGP	42	7,7
	Groen Links	14	2,6
	LPF	2	,4
	SP	5	,9
	Totaal	547	100,0

2.6 Conferentie

Een conferentie over huwelijk of relaties is door 14% van de mannen en door 17% van de vrouwen wel eens bezocht.

Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond zien de percentages van Eva-lezers er als volgt uit:

Bent u wel eens naar een cursus of een conferentie over huwelijk en relaties geweest?

Vraag 14 uit het onderzoek

	percentage
Bevindelijk gereformeerd	4
Overig gereformeerd	11
Evangelisch	37
Overig	17
Geen	17

- Opvallend is het lage percentage bij de bevindelijk gereformeerden en het hoge percentage bij de evangelischen.

2.7 Eva lezers**Leest u Eva?**

Vraag 13 uit het onderzoek

Van de mannen leest 23% het tijdschrift Eva. Van de vrouwen is dit 51%.

2.7.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

Eva-lezers	percentage
Bevindelijk gereformeerd	45
Overig gereformeerd	37
Evangelisch	46
Overig	30
Geen	30

Hoofdstuk 3 Opvattingen over het huwelijk

3.1. Inleiding

In de literatuur over het huwelijk wordt veelal benadrukt dat het huwelijk van karakter aan het veranderen is. Meer individuele vrijheid voor de partners en minder vaste rolpatronen. In dit deel van het hoofdstuk onderzoeken wij vooral in hoeverre deze trends herkend en gewaardeerd worden. Verder gaat de aandacht uit naar de mate waarin de opvattingen over het huwelijk uit de christelijke traditie onderschreven worden. Tenslotte staan we stil bij de opvattingen over echtscheiding.

3.2 Bent u het eens met de volgende stellingen over het huwelijk

Vraag 15 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen	totaal
Tegenwoordig wordt er in huwelijken meer gepraat dan vroeger	79,8	87,7	83,8
De taakverdeling tussen mannen en vrouwen is vrijer	97,3	97,0	97,2
Het huwelijk biedt partners meer mogelijkheden voor zelfontplooiing	93,8	94,8	94,3
Tevredenheid over seksuele relatie wordt belangrijker gevonden	80,3	88,4	84,3
Er wordt eerder gebruik gemaakt van professionele hulpverlening	93,8	93,9	93,8
Vooraf voor vrouwen biedt het huwelijk meer ruimte	94,5	94,1	94,3
Gemiddeld genomen zijn man en vrouw tegenwoordig gelukkiger in het huwelijk	37,3	44,3	40,8
Emancipatie van vrouwen heeft bijgedragen aan kwaliteit van het huwelijk	64,8	75,3	70,1

- De respondenten herkennen veel genoemde karakteristieken van het moderne huwelijk (meer praten, meer ruimte voor zelfontplooiing e.d.). Het moderne huwelijk biedt meer vrijheid en ruimte voor zelfontplooiing. De meeste winst is hier behaald door vrouwen, zo geven ze aan.
- Over de bijdrage die het heeft geleverd aan de kwaliteit van het moderne huwelijk is men ambivalent. Slechts 40.8% van de respondenten geeft aan dat het moderne huwelijk bijdraagt aan geluk. Daarbij moet worden aangegeven dat de grote meerderheid hiervan vooral het enigszins mee eens heeft aangekruist.
- Een meerderheid van de respondenten is overigens wel van mening dat emancipatie van vrouwen bij heeft gedragen aan de kwaliteit van het huwelijk. Maar die meerderheid is minder ruim (70.1%) en ook minder uitgesproken. Slechts 14.3% was het hier zeer mee eens. De score van 70.1 wordt vooral gehaald door de 55.8% die enigszins mee eens heeft ingevuld.
- In de waardering voor de emancipatie zijn bevindelijk gereformeerden iets terughoudender dan de andere kerkelijke groeperingen. Hier wordt een percentage van 63% gehaald, terwijl de andere groeperingen veelal net boven de 70% zitten.
- Wanneer de waardering voor emancipatie wordt uitgesplitst naar duur van het huwelijk blijkt dat de waardering tamelijk constant is. De waardering is groter onder degenen die 6 – 12 jaar gehuwd zijn (76.5%) en lager onder degenen die meer dan 40 jaar getrouwd zijn (65.7%). Verder is de duur van het huwelijk niet van invloed op de waardering van emancipatie.

3.3 Welke onderwerpen vindt u van belang voor uw eigen huwelijk?

Vraag 16 uit het onderzoek

Aan de respondenten is een aantal opties voorgelegd, waaruit de vijf belangrijkste konden worden gekozen. Hieronder worden ze in volgorde van meest tot minst aangekruist weergegeven, met daarachter de score voor mannen en vrouwen.

		totaal	mannen	vrouwen	1-5 jaar gehuwd	12-24 jaar gehuwd	40 jaar en langer gehuwd
1	Vertrouwen	63,4	57,0	69,8	66,9	68,6	53,4
2	Er zijn voor de anderen, zorgen	59,5	55,4	63,6	64,6	64,0	52,9
3	Emoties tonen en delen	45,2	40,6	49,9	56,7	53,8	34,6
4	Samen groeien in geloof	43,4	46,4	40,4	53,5	41,1	37,6
5	Samen vorm geven aan de dienst aan God	43,6	49,3	37,8	42,5	37,7	51,9
6	Delen van dezelfde geloofsopvatting	42,2	42,2	42,2	33,9	44,1	41,4
7	Ruimte om ieder eigen dingen te doen	40,1	36,3	43,9	29,9	43,6	41,4
8	Kinderen hebben	38,1	41,1	35,1	14,0	37,7	46,6
9	Samen oud worden	35,0	34,7	35,3	29,9	25,4	62,4
10	Veel samen doen	36,0	45,4	26,7	22,0	27,1	54,6
11	Elkaar stimuleren	33,2	32,4	35,0	34,6	35,6	28,6
12	Hechte band ontwikkelen	32,7	31,6	36,4	32,3	37,7	24,8
13	Aanpassen aan elkaar	21,5	23,3	19,7	6,3	20,3	38,3
14	Goed financieel beheer	14,5	18,0	11,0	5,5	13,1	25,6
15	Romantiek	13,8	14,6	13,0	13,4	17,4	10,5
16	Afspraken maken	10,6	9,3	11,9	7,9	13,6	12,8
17	Zelfontplooiing	10,8	11,1	10,4	4,7	12,3	11,3
18	Afwisseling	7,5	7,2	7,9	3,9	10,2	7,5
19	Voor jezelf opkomen	6,3	4,2	8,4	1,6	7,2	9,0
20	Samen vaste gewoonten ontwikkelen	5,7	6,4	5,1	0,8	5,9	9,8

- In de top vijf van centrale waarden is het verschil tussen vrouwen en mannen niet groot. Wel liggen de scores hier en daar wat uit elkaar. Vertrouwen is verhoudingsgewijs meer aangestreept door vrouwen dan mannen. Hetzelfde geldt voor het zorgen voor elkaar. Het 'samen vorm geven aan de dienst van God' is daarentegen weer meer door mannen gescoord.
- Opmerkelijk verschil is het 'Veel samen doen'. Bij mannen zit dit onderdeel in de top vijf. Bij vrouwen staat het beduidend lager (12). Blijkbaar willen mannen, als ze thuis zijn, ook echt samen dingen doen of hebben ze daar goede ervaringen mee.
- Ruimte om ieder eigen dingen te doen wordt aanmerkelijk belangrijker gevonden dan aanpassen aan elkaar.
- Individualistische opvattingen als zelfontplooiing en voor jezelf opkomen scoren laag.
- Relatief veel 'samen' waarden scoren hoog (hechte band, geloofsgroei, stimuleren, delen van geloof en emoties, samen doen, samen oud worden en kinderen). Veel waarde wordt blijkbaar gehecht aan een intensieve en op elkaar betrokken relatie.
- Zakelijke punten scoren laag: afspraken maken, gewoonten ontwikkelen, voorspelbaarheid.
- Het betrouwbaar zijn voor elkaar scoort hoger dan het samen vorm geven aan en delen van het geloof in God.

3.4 Welke onderwerpen herkent u als Gods doelen met het huwelijk?

Vraag 17 uit het onderzoek

De respondenten is ook een aantal 'klassiek' christelijke doelen van het huwelijk voorgelegd. Deze doelen worden genoemd in kerkelijke huwelijksformulieren en tal van christelijke publicaties over het huwelijk als instelling van God. De enige echt eigentijdse formulering is 'elkaars beste vrienden zijn'.

Gods doelen:	totaal
Elkaar liefhebben	99,0
Hem samen dienen	94,7
Kinderen krijgen	83,2
Kinderen opvoeden	91,4
Voor elkaar zorgen	98,3
Elkaars beste vrienden zijn	92,7
Een bijdrage leveren aan de kerk	88,3
Een bijdrage leveren aan de samenleving	91,7

- De genoemde doelen worden allen herkend en in ruime mate onderschreven als Gods doelen met het huwelijk.
- De doelen die betrekking hebben op kinderen krijgen en opvoeden en het leveren van een bijdrage aan kerk en samenleving worden verhoudingsgewijs meer met 'enigszins mee eens' onderschreven, terwijl de andere doelen meer met 'zeer mee eens' worden onderschreven.

3.5 Ons geloof heeft invloed op ons huwelijk omdat:

Vraag 18 uit het onderzoek

Invloed geloof op huwelijk	zeer mee eens	enigszins mee eens	totaal eens
Daardoor zelfde opvattingen hebben	33,3	48,8	82,1
Stimuleert om oog voor elkaar te hebben	54,0	38,1	92,1
Het helpt om open en eerlijk te zijn	61,6	31,2	92,7
Waarde van het huwelijk meer beseffen	74,4	19,6	94,0
Helpt te vergeven	68,5	25,7	94,2
Stimuleert de ander hoger te achten	51,4	33,7	85,1
Geeft duidelijkheid over rol als man en vrouw	36,9	39,7	76,6

- De invloed van het geloof op het huwelijk wordt nadrukkelijk onderkend door de respondenten. Het geldt voor alle aangegeven mogelijkheden.
- Uit de hoge 'zeer mee eens' score blijkt het christelijk geloof vooral bijdraagt aan het besef dat het huwelijk van hoge waarde is. Dit spoort met de hoge scores op Gods doelen met het huwelijk.
- Verder worden diverse bijbelse regels en geloofspraktijken direct relevant bevonden voor het huwelijk (vergeven, oog voor elkaar hebben enz.).
- Verhoudingsgewijs scoort de duidelijkheid over de rolverantwoordelijkheid van mannen en vrouwen laag. Wanneer dit wordt uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond komen hier relevante verschillen openbaar. Voor bevindelijk gereformeerden komt de totaalscore op 87% en voor evangelischen op 87,5%. Daarbij hebben de evangelischen de hoogst 'volledig mee eens-score': 53,4%. Dit komt overeen met de trend die zichtbaar wordt in hoofdstuk 4.

Geloof geeft duidelijkheid over rol als man en vrouw	volledig mee eens	enigszins mee eens	cumulatief
Bevindelijk gereformeerd	43,0	44,0	87,0
Overig gereformeerd	26,9	42,2	69,1
Evangelisch	53,4	34,1	87,5
Overig	23,2	33,3	56,5
Geen	14,3	42,9	57,1

3.6 Welke van de volgende uitspraken herkent u?

Vraag 19 uit het onderzoek

Stellingen	volledig mee eens	enigszins mee eens	totaal
Tijdens moeilijke huwelijksperiode helpt God mij om vast te houden aan het huwelijk	60,6	29,6	90,2
Wanneer we het samen goed hebben zie ik daar de hand van God in	73,2	20,2	93,4
Samen bidden brengt ons bij elkaar	53,7	32,7	86,3
Als een van ons zijn geloof zou verliezen zou ik bang zijn voor het huwelijk	18,2	39,7	58,0
Ik geloof dat God ons bij elkaar gebracht heeft	73,4	18,8	92,2
Als ik mijn partner kwets, voel ik mij schuldig tegenover God	33,7	41,8	75,4
Dichterbij mijn partner is dichterbij God	22,8	45,6	68,4
In perioden van verdriet ervaren wij (soms) de troost van God.	64,1	30,8	94,8
Dichterbij God is meestal ook dichterbij mijn partner	38,3	40,9	79,2
Als ik verliefd zou worden op een ander, voel ik mij schuldig tegenover God	61,2	22,0	83,2
Zonder mijn geloof in God zou ik eerder toegeven aan overspel	23,7	25,6	49,3

- Uit de scores bij de voorgelegde stellingen blijkt dat een groot aantal respondenten huwelijkservaringen relateren aan hun geloof in God en het handelen van God.
- Uitsplitsing naar kerken heeft hier tot gevolg dat bevindelijk gereformeerden en evangelischen op alle punten behalve de laatste (zonder mijn geloof zou ik eerder overspel plegen) nadrukkelijk hoger scoren dan het gemiddelde. Per item varieert dit van 5 tot 10% meer. De overig gereformeerden wijken niet of nauwelijks af van het gemiddelde, terwijl de overigen en onkerkelijken structureel onder het gemiddelde verkeren.
- Opmerkelijk royale instemming is er voor de toeschrijving van het huwelijksgeluk aan de hand van God. Onduidelijk blijft hierbij in hoeverre geluk als maakbaar dan wel de eigen verantwoordelijkheid wordt ervaren. Het wordt in ieder geval niet exclusief aan eigen handelen toegeschreven.
- Het geloof dat God de partners bij elkaar gebracht heeft speelt nog steeds een grote rol. Wellicht wordt onder meer hieruit motivatie geput om door te gaan als het een tijdje minder gaat.
- Gods aanwezigheid wordt in perioden van verdriet nadrukkelijk ervaren.
- Verhoudingsgewijs scoort 'zorg om huwelijk bij verlies van het geloof door partner' lager. Blijkbaar doet dit niet meteen af aan het feit dat God de partners bij elkaar gebracht heeft.
- De andere lage score is die van overspel en geloof. De lage score hier maskeert de invloed van sekse (dit is bij de andere scores niet het geval). Mannen scoren hier aanzienlijk hoger dan vrouwen:

	mannen (totaal positief)	vrouwen (totaal positief)
Zonder mijn geloof zou ik eerder overspel plegen	61,0	37,5

3.7 Echtscheiding

3.7.1 Heeft u in uw huidige huwelijk op enig moment gedacht aan een echtscheiding?

Vraag 20 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen	totaal
Nooit	68,3	57,1	62,7
Ja, soms ineen flits	22,0	25,2	23,6
Ja, die mogelijkheid heb ik overwogen	8,1	11,8	10,0
Ja, daar heb ik lang over nagedacht, maar uiteindelijk heb ik het niet gedaan	1,1	4,7	2,9
Ja, ik denk er op dit moment over na	0,5	1,1	0,8

- Zo'n 30% van de mannen en 40% van de vrouwen heeft wel eens gedacht aan een scheiding.
- Serieus overwegen en overdenken deed 9,7% van de mannen en 17,6% van de vrouwen.
- Dat vrouwen er meer aan denken dan mannen is opmerkelijk, maar is niet alleen kenmerkend voor deze populatie.

3.7.1.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

In huidige huwelijk echtscheiding overwogen	bev. geref	overig geref	evang	overig	geen	totaal
Nooit	70,0	64,8	51,0	56,5	39,1	62,7
Ja, soms in een flits	23,5	23,7	26,2	18,8	30,4	23,6
Ja, die mogelijkheid heb ik overwogen	4,0	8,4	17,6	15,9	17,4	10,0
Ja, daar heb ik lang over nagedacht, maar uiteindelijk heb ik het niet gedaan	2,0	2,3	4,3	5,8	13,0	2,9
Ja, ik denk er op dit moment over na	0,5	0,8	1,0	2,9	-	0,8

- Voorzover bevindelijk gereformeerden een echtscheiding overwegen, gebeurt dit vooral in een flits.
- Evangelischen denken vergelijkenderwijs veel meer aan scheiden dan de overig gereformeerden en bevindelijk gereformeerden. Wanneer dit beperkt wordt tot serieus overwegen, dan is dat bijna 9% meer. In vergelijking met overig gereformeerden al gauw 11,4% meer.
- Van de onkerkelijken heeft 60% wel eens een scheiding overwogen, waarvan de helft in een flits. Als we alleen de serieuze overweging vergelijken, dan heeft 30,4 % het serieus overwogen tegenover 11,5% van de overig gereformeerden.

3.7.2 Indien u er wel eens aan gedacht hebt, wat heeft u doen besluiten om het niet te doen?

Vraag 21 uit het onderzoek

Reden om af te zien van scheiding	mannen	vrouwen
Het was geen serieuze gedachte	48,7	44,3
De problemen zijn uitgesproken en de behoefte verdween	32,5	39,5
God wil het niet	30,8	27,6
Met het oog op de kinderen	23,1	18,9
Voordelen van het huwelijk wegen zwaarder dan die van het gescheiden zijn	19,7	16,2

- Plannen maken voor scheiden is voor velen meer een losse gedachte dan een serieuze overweging. Bijna de helft van de respondenten die op vraag 21 een positief antwoord gaven, geeft dat hier aan.
- Voor velen is de crisis ook voorbij. Het is uitgesproken: 36.0%
- Er zijn er ook die zich mede door het geloof laten weerhouden. We hebben dit ook naar kerkgenootschap onderzocht. Dat leverde belangwekkende informatie op. De totaalscore van 29.2 wordt door geen enkele kerkelijke groep gehaald behalve de evangelischen. Voor 53.4% van de evangelischen was het geloof dat God het niet wil (mede) een reden om af te zien van scheiden. Daarna komen de bevindelijk gereformeerden met 23.3%. De andere groepen zitten rond de 15%. De score hier kan vergeleken worden met de uitkomsten bij vraag 21. Daar bleek dat evangelischen verhoudingsgewijs vaker dachten aan een scheiding dan de andere gereformeerde kerken. Het beeld dat hier wordt neer gezet is dat er mogelijk wel meer aan gedacht wordt, maar dat dat niet betekent dat er eerder gescheiden wordt. Men durft er wel aan te denken, maar laat zich er voor een deel door het geloof van weerhouden.

3.7.3 Ik zou scheiden als mijn partner:

Vraag 22 uit het onderzoek

	zeker	mogelijk	nooit	
Een duurzame relatie met een ander heeft	66,7	31,5	1,8	totaal
	64,9	32,3	2,8	man
	68,6	30,7	0,8	vrouw
Regelmatig vreemd zou gaan	66,4	31,8	1,9	totaal
	64,5	32,8	2,8	man
	68,3	30,8	1,0	vrouw
Eenmaal vreemd zou gaan	9,9	68,2	21,9	totaal
	7,2	65,8	26,9	man
	12,6	70,5	17,0	vrouw
Niet meer van mij hield	17,6	61,5	20,9	totaal
	13,9	61,9	24,2	man
	21,4	61,1	17,5	vrouw
Ik niet meer van hem of haar houd	11,2	62,3	26,5	totaal
	10,6	60,1	29,3	man
	11,8	64,5	23,7	vrouw
Partner ernstig verslaafd zou zijn aan alcohol	10,6	60,9	28,4	totaal
	5,5	54,5	39,9	man
	15,9	67,4	16,7	vrouw
Mij zou mishandelen	44,7	47,7	7,9	totaal
	29,0	56,6	14,4	man
	60,3	38,1	1,5	vrouw
De kinderen zou mishandelen	53,6	38,5	7,9	totaal
	36,8	49,3	13,9	man
	70,2	27,8	1,8	vrouw
Mij seksueel geen bevrediging zou schenken	0,6	23,8	75,6	totaal
	0,3	26,1	73,6	man
	1,0	21,4	77,6	vrouw
Mij zou verwaarlozen	6,3	58,3	35,4	totaal
	3,4	52,7	43,9	man
	9,2	63,8	27,0	vrouw
Mij duurzaam niet het gevoel kan geven gelukkig getrouwd te zijn	4,0	53,1	42,9	totaal
	3,9	51,3	44,8	man
	4,0	55,0	41,0	vrouw
Ernstig ziek zou zijn	0,3	3,2	96,4	totaal
	0,3	4,5	95,5	man
	0,4	2,3	97,3	vrouw

3.7.4 Op grond van de bijbel is echtscheiding geoorloofd:

Vraag 23 uit het onderzoek

Scheiding bijbels geoorloofd bij	volledig mee eens	enigszins eens	enigszins oneens	volledig oneens
Overspel	68,5	21,5	5,1	4,8
Ernstig tekort schieten één partner	5,5	25,9	31,2	37,4
Ernstige en duurzame verstoring van de relatie	10,9	31,9	29,4	27,8
Bij mishandeling	36,3	29,1	18,2	16,4
Verslaving aan drugs of alcohol	11,6	26,6	30,4	31,3
Bij blijvende psychische stoornis partner	3,6	14,5	33,3	48,6
Als partner structureel zou tegenwerken in het geloof	14,8	26,7	28,8	29,6

- Overspel en mishandeling worden gezien als belangrijkste echtscheidingsgronden.
- Niettemin scoren de andere antwoordmogelijkheden toch regelmatig meer dan 30%
- Ziekte als reden voor echtscheiding scoort laag.
- Uit de tabel over bijbel en echtscheiding blijkt dat de 'klassieke' leer dat de bijbel slechts overspel en, in mindere mate het structureel tegenwerken in het geloof, als echtscheidingsgronden leert, uitgebreid is met enkele andere echtscheidingsgronden.

3.7.4.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

Scheiding bijbels geoorloofd bij	Totaal	Volledig eens	Bevger	Overig ger	Evang	Overig	Geen	Totaal	Enigszins eens	Bevger	Overig ger	Evang	Overig	Geen
Overspel	68,5	71,4	67,1	74,5	52,3	70,0	21,5	19,2	23,2	20,2	24,6	10,0		
Ernstig tekort schieten één partner	5,5	3,0	6,3	2,9	15,2	15,0	25,9	22,1	32,5	15,0	34,8	30,0		
Ernstige en duurzame verstoring van de relatie	10,9	5,1	13,4	7,9	25,0	20,0	31,9	29,2	37,5	21,7	35,9	50,0		
Bij mishandeling	36,3	30,5	45,4	26,3	48,4	65,0	29,1	28,5	28,0	34,6	23,4	10,0		
Verslaving aan drugs of alcohol	11,6	9,5	16,1	5,4	16,9	30,0	26,6	26,3	27,1	25,4	36,9	25,0		
Bij blijvende psychische stoornis partner	3,6	2,0	4,7	1,0	9,7	10,5	14,5	14,8	17,0	10,0	22,6	10,5		
Als partner structureel zou tegenwerken in het geloof	14,8	15,4	17,8	9,8	18,5	10,5	26,7	24,6	31,0	21,6	26,2	26,3		

- Als de vraag wordt uitgesplitst naar kerken blijkt dat met name de evangelischen van mening zijn dat de bijbel weinig ruimte laat voor echtscheiding.

3.7.4.2 Uitgesplitst naar duur huwelijk

Scheiding bijbels geoorloofd bij	voll. meeeens totaal	1 - 5	6 - 12	13 - 24	25 - 39	40 -	enigszins totaal	1 - 5	6 - 12	13 - 24	25 - 29	40 -
Overspel	68,5	70,5	76,0	63,6	72,6	59,5	21,5	24,3	17,8	25,6	19,4	23,1
Ernstig tekort schieten één partner	5,5	3,5	2,9	3,3	6,5	12,1	25,9	20,3	24,0	23,6	29,1	33,3
Ernstige en duurzame verstoring van de relatie	10,9	7,0	6,2	7,0	17,0	16,2	31,9	21,1	28,4	33,0	33,6	41,4
Bij mishandeling	36,3	33,5	39,9	31,0	37,5	42,5	29,1	33,7	24,9	31,8	28,3	29,5
Verslaving aan drugs of alcohol	11,6	7,8	7,5	9,0	14,3	18,6	26,6	26,0	24,5	24,0	28,3	34,1
Bij blijvende psychische stoornis partner	3,6	3,2	0,7	2,0	5,2	6,9	14,5	11,8	11,0	14,9	18,2	14,8
Als partner structureel zou tegenwerken in het geloof	14,8	15,4	12,9	16,2	13,4	16,6	26,7	32,4	25,2	21,6	28,7	27,5

- Dat scheiden bijbels geoorloofd is bij overspel en tegenwerken in het geloof is iets dat velen onderschrijven, maar door jonggehuwden meer wordt gescoord dan door meer duurzaam gehuwden.
- Scheiden als gevolg van 'ernstig tekort schieten van één partner, ernstige en duurzame verstoring van de relatie, bij mishandeling, verslaving, bij blijvende psychische stoornis van partner' wordt door minder mensen onderschreven, maar verhoudingsgewijs meer door duurzaam gehuwden dan door jonggehuwden. In de meeste gevallen neemt het percentage toe naarmate men langer gehuwd is. Mogelijk spelen huwelijks- en levenservaring hier een rol. Mogelijk wordt hier ook geantwoord met oog op kinderen.

Hoofdstuk 4 Partnerkeuze

4.1 Inleiding

Duidelijk is dat niet lichtvaardig over het huwelijk gedacht wordt. Juist daarom is het de moeite waard te achterhalen welke factoren een rol hebben gespeeld bij de beslissing te trouwen. Vragen zijn gesteld over de partnerkeuze, betrokkenheid van derden bij de partnerkeuze en de rol van geloof bij keuze en besluitvorming.

4.2 Het ontstaan van de relatie

4.2.1 Toen ik mijn partner ontmoette, trok hij/zij mijn aandacht (meer antwoorden mogelijk)

Vraag 24 uit het onderzoek

	man	vrouw	totaal
Doordat ik hem of haar mooi vond	57,6	23,9	40,8
De manier waarop hij/zij keek	37,7	37,7	37,7
Door wat hij/zij zei	34,5	47,0	40,7
Doordat hij/zij verliefd bleek op mij	26,3	25,2	25,7
Anders	17,0	18,1	17,5

Bij deze vraag konden meerdere antwoorden aangekruist worden.

- Opvallend is dat mannen vooral het 'mooi vinden' aankruisen.
- Vrouwen scoren vooral hoog op dat 'wat zij hoorden zeggen'.
- De manier van kijken scoort bij beide seksen hoog.

4.2.2 Wat was de reden om de relatie na de kennismaking serieus voort te zetten?

Vraag 25 uit het onderzoek

Besluit tot voortzetting	heel belangrijk	enigszins belangrijk	enigszins onbelangrijk	heel onbelangrijk
Karakters pasten bij elkaar	39,4	43,2	9,7	2,9
Hij/zij bleek betrouwbaar	80,8	13,2	2,0	0,6
Zelfde gevoel voor humor	17,9	50,7	20,4	5,6
Hetzelfde geloof deelden	64,2	22,2	6,1	5,2
Tot dezelfde kerk behoorden	30,9	30,0	17,2	17,4
Hij/zij een bij mij passende opleiding volgde	4,2	19,0	31,6	40,4
Hij/zij een goede baan had	1,3	12,0	31,1	50,3
Sfeer bij mijn partner thuis stond mij aan	10,1	30,5	29,8	25,2
Wij goed konden praten met elkaar	63,7	26,6	3,2	1,9
Dezelfde hobby's deelden	5,2	24,9	38,5	26,0
Uit eenzelfde milieu kwamen	15,2	39,0	26,0	16,2

4.2.2.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

Tot dezelfde kerk behoren en huwelijksduur	heel belangrijk	enigszins belangrijk	enigszins onbelangrijk	heel onbelangrijk
1 – 5 jaar	15,7	32,3	26,0	21,3
6 – 12	25,9	36,3	18,5	18,5
13 – 24	28,0	29,2	21,6	18,6
25 – 39	29,8	35,3	13,7	16,1
40 - ..	56,4	14,3	9,0	11,3
Gemiddelde	30,6	30,1	17,7	17,1

- De top drie van criteria om een relatie voor te zetten is betrouwbaarheid, kunnen praten met elkaar en het delen van hetzelfde geloof.
- Onbelangrijk worden gevonden: goede baan, passende opleiding. Het huwelijk wordt niet direct verbonden met stand of status.
- Opmerkelijk is de spreiding bij 'tot dezelfde kerk behoren'. Vooral dat 17% nadrukkelijk aangeeft dit niet belangrijk te vinden. Bij elkaar vindt zo'n 34% het instituut kerk niet belangrijk of beperkt belangrijk.
- In de volgende tabel is dit uitgesplitst naar duur huwelijk. Daar zie je dat het 'tot dezelfde kerk behoren' een waarde is die afneemt in belangrijkheid. De extremen zijn hier groot. Jonggehuwden hechten er relatief het minste waarde aan tegenover de langstgehuwden van wie er veel meer waarde aan hechten.
- Uitsplitsing naar kerken levert bij de gehanteerde indeling niet zo heel veel op. Vanzelfsprekend geven degenen die geen kerk hebben ingevuld aan het het minst belangrijk te vinden. Hetzelfde geldt voor de overigen en de evangelischen. Verder lopen de verschillen bij de gehanteerde indeling niet ver uiteen. Pas als per kerk wordt gekeken blijkt dat van de gereformeerde en hervormde kerken de gereformeerde vrijgemaakten er het meest waarde aan hechten. Rond de 60% geeft aan het zeer belangrijk te vinden. Bij jonggehuwden is het lager, maar toch nog 50%. Dit is substantieel meer dan bij de overige kerken waar het rond de 30% cirkelt.

4.2.3 Het hebben van eenzelfde geloofsovertuiging

Vraag 36 uit het onderzoek

Het hebben van eenzelfde geloofsovertuiging:	totaal
Was vanaf het begin een belangrijke voorwaarde	55,4
Werd pas toen het serieus werd een belangrijke voorwaarde	21,7
Is nooit een belangrijke voorwaarde geweest	19,7

- Slechts voor 55% was het hebben van eenzelfde geloofsovertuiging vanaf het begin een belangrijke voorwaarde. Uit het kwalitatieve onderzoek bleek dat geloofsovertuiging vooral ook indirect doorwerkte bij verliefdheid. Partners ontmoetten elkaar veelal binnen christelijke circuits (verenigingen, scholen, kerken, vakantiegroepen enz.). Het niet bestaan van een dergelijk sociaal circuit zou mogelijk wel leiden tot meer gemengde huwelijken op het punt van geloof, dan wel een verschuiving in deze scores laten zien.

4.3 Betrokkenheid van derden bij partnerkeuze

4.3.1 Over de keuze voor mijn partner heb ik gepraat met

Vraag 27 uit het onderzoek

Over keuze van partner gesproken met:	mannen	vrouwen	totaal
Ouders	39,3	45,7	42,5
Vrienden of vriendinnen	27,6	44,6	36,1
God	62,1	60,5	61,3
Anders	13,0	12,2	12,6

- Vrouwen praten nadrukkelijk meer met vriendinnen en vrienden over partnerkeuze dan mannen.

4.3.2 Mijn ouders

Vraag 28 uit het onderzoek

Mijn ouders:	mannen	vrouwen	totaal
Waren aanvankelijk blij met mijn partner en zijn dat nu nog	73,5	70,4	71,9
Waren aanvankelijk blij met mijn partner, maar zijn dat nu niet meer	1,9	1,3	1,6
Waren aanvankelijk niet blij met mijn partner, maar zijn dat nu wel	15,6	23,8	19,7
Waren aanvankelijk niet blij met mijn partner en zijn dat nu nog niet	1,9	1,8	1,8

4.3.3 Ik hechte waarde aan de instemming van mijn ouders met ons huwelijk

Vraag 28 uit het onderzoek

Ik hechte waarde aan de instemming van mijn ouders	mannen	vrouwen	totaal
Ja	72,1	81,7	76,9
Nee	25,7	16,3	21,0

- Gemiddeld kiest ruim 70% van de kinderen een partner waar de ouders blij mee zijn.
- Van de vrouwen is 23.8% een relatie aangegaan die niet direct de instemming van de ouders had. Bij mannen ligt dit lager: 15.6%. Dit kan twee dingen betekenen: bij dochters wordt door ouders kritischer gekeken of zonen kiezen meer in de lijn van de ouders.
- In ieder geval is het wel zo dat dochters verhoudingsgewijs meer waarde hechten aan het oordeel van de ouders.
- Uit het kwalitatieve onderzoek bleek dat op dit punt hele processen doorgemaakt worden die diep ingrijpen in huwelijksrelaties.

4.4 Geloof en huwelijk

4.4.1 Ik geloof dat God ons bij elkaar gebracht heeft

Vraag 30 uit het onderzoek

Ja	90,8
Nee	7,1

4.4.2 Ons huwelijk is in de kerk bevestigd

Vraag 31 uit het onderzoek

Ja	91,9
Nee	7,3

4.4.3 Wij hebben ons huwelijk kerkelijk laten bevestigen omdat:

Vraag 32 uit het onderzoek

God ons bij elkaar gebracht heeft	56,1
God ons helpen moet om ons huwelijk goed te laten zijn	61,6
Wij God dank wilden brengen voor ons huwelijk	66,0
Onze ouders dat graag wilden	6,4
Omdat het in onze familie gewoonte is	11,0
Anders	9,2

- Ruim 90% van de respondenten is van mening dat God hun huwelijk gewild heeft en heeft daaraan uitdrukking willen geven door het kerkelijk te laten bevestigen. Centrale doelen in deze diensten zijn het belijden van het feit dat zij door God bij elkaar gebracht zijn, het vragen om Gods ondersteuning in het huwelijk en het danken voor het huwelijk.

Hoofdstuk 5 Man en vrouw

5.1 Inleiding

Eén van de meest ingrijpende sociale processen van de afgelopen eeuw is wel de emancipatie van vrouwen geweest. Een proces dat direct effect had en heeft op het huwelijk. Naast vrijheid, gelijkwaardigheid en openheid bracht het ook onzekerheid. Wanneer de rollen niet meer vast liggen, dien je daar zelf een invulling aan te geven.

Op dit terrein is natuurlijk al heel veel geschreven en onderzocht. Twee invalshoeken hebben bij dit onderzoek centraal gestaan. Allereerst is gekeken naar de veranderingen in sekserollen. Niet eens zozeer op het niveau van het handelen (stofzuigen, strijken enz.), maar meer op het niveau van houdingen en karakteristieke eigenschappen.

Verder is onderzoek gedaan naar de relevantie van de bijbel voor het huwelijk. Vooral die gedeelten die rolvoorschriften voor mannen en vrouwen bevatten zijn voorgelegd.

5.2 Geef van de volgende eigenschappen, houdingen en gewoonten aan of deze vooral op uzelf van toepassing zijn, op uw partner of dat er geen verschil is.

Vraag 34 uit het onderzoek

	Mannen over			Vrouwen over		
	zichzelf	vrouw	beiden	zichzelf	man	beiden
Houdt vooral rekening met behoeften en wensen van anderen	15,9	34,5	46,2	39,1	12,6	45,9
Het hebben van een betaalde baan is belangrijk voor het zelfrespect	32,9	10,6	50,1	6,4	46,8	43,3
Voelt zich als eerste verantwoordelijk voor de sfeer in huis	11,7	42,7	42,4	72,6	3,3	22,9
Voelt zich verantwoordelijk voor het huishouden	4,8	69,0	22,3	84,5	1,3	13,5
Is handelings- en prestatiegericht	41,1	15,1	37,1	17,9	33,6	45,9
Is emotioneel invoelend	18,3	39,8	36,3	56,3	8,6	32,7
Weet zich als eerste verantwoordelijk voor het gezinsinkomen.	71,9	6,9	17,5	4,9	76,6	16,8
Hecht grote waarde aan zelfstandigheid	28,4	9,5	56,2	17,2	24,3	57,2
Vraagt gemakkelijk hulp	16,4	25,2	52,8	31,1	13,5	51,9
Besteedt zorg aan uiterlijk en 'er goed uitzien'	4,8	45,9	44,8	37,3	5,7	55,6
Voelt zich schuldig als hij/zij aan zichzelf denkt in plaats van aan het gezin	12,5	26,5	56,2	42,8	6,6	48,4
Vindt in seksualiteit vooral de intimiteit belangrijk	11,9	26,0	57,0	37,1	6,8	54,1
Zegt gemakkelijk nee	23,3	21,2	50,4	15,7	29,8	51,4
Beheerst bij voorkeur de emoties	44,3	18,8	31,6	20,5	51,9	25,2
Hecht vooral waarde aan verbondenheid	9,3	16,7	69,8	22,9	7,1	67,6
Beschermt het gezin	16,4	7,2	70,8	10,8	20,8	66,9
Houdt van concurrentie	14,1	4,2	73,5	6,2	15,2	68,9
Geeft gemakkelijk toe omwille van de lieve vrede	33,2	18,3	42,4	38,8	18,3	39,9
Onderhoudt vooral de sociale contacten en de familiebanden	11,4	50,9	33,4	61,8	5,7	31,6
Houdt er eigen hobby's op na	27,3	10,3	57,6	19,9	15,7	62,5

- De tabel hierboven biedt veel analyse materiaal. Een aantal zaken wordt op een rijtje gezet.

5.2.1 Eigenschappen die mannen en vrouwen gelijklijk aan elkaar toeschrijven.

Een beperkt aantal items wordt door zowel mannen als vrouwen voor meer dan 60% aan beiden toegeschreven:

- Houden van concurrentie
- Beschermen van het gezin
- Vooral waarde hechten aan verbondenheid

Voor meer dan 50% en minder dan 60% worden nog enkele items door beiden aan beiden toegeschreven:

- Grote waarde hechten aan zelfstandigheid
- Gemakkelijk hulp vragen
- Intimiteit in seksualiteit belangrijk vinden
- Gemakkelijk nee zeggen
- Er eigen hobby's op na houden

5.2.2 Eigenschappen die mannen en vrouwen vooral aan mannen toeschrijven

De items die door beiden vooral aan mannen worden toegeschreven, meer dan aan beiden of vrouwen:

- Weet zich als eerste verantwoordelijk voor het gezinsinkomen (boven 70%)
- Beheerst bij voorkeur de emoties (ruim boven de 45%)

Items die in hoge mate aan mannen worden toegeschreven na aftrek van de post 'Beiden':

- Handelings- en prestatiegericht zijn (ruim 35%)
- Betaalde baan belangrijk voor zelfrespect (ruim 35%)

5.2.3 Eigenschappen die mannen en vrouwen vooral aan vrouwen toeschrijven:

De items die door beiden aan vrouwen worden toegeschreven, meer dan aan beiden of mannen:

- Voelt zich als eerste verantwoordelijk voor sfeer in huis (vrouwen 72,6 en mannen 42,7%)
- Verantwoordelijk voor het huishouden (ruim 75%)
- Emotioneel invoelend (mannen 39,8 en vrouwen 56,3%)
- Onderhouden sociale contacten en familie (ruim 55%)

Items die in hoge mate aan vrouwen worden toegeschreven na aftrek van de post 'beiden':

- Rekening houden met behoeften en wensen van anderen (ruim 35%)
- Zorg besteden aan uiterlijk (ruim 40%)
- Intimiteit in seksualiteit belangrijk vinden (vrouwen 37% mannen 26%)
- Schuldig voelen als zij aan zichzelf denkt in plaats van aan gezin (vrouwen 42,8 en mannen 26,%)
- Vraagt gemakkelijk hulp (vrouwen 31,1% en mannen 25,%)

5.2.4 Opmerkelijke verschillen in de scores tussen mannen en vrouwen:

Een aantal uitkomsten brengen opmerkelijke verschillen aan het licht:

- Een zeer substantieel deel van de vrouwen geeft aan zichzelf schuldig te voelen als zij aan zichzelf denken in plaats van aan het gezin (42%). Slechts 26% van de mannen zegt dit van hun vrouw. Hier komt wellicht een verschil in beleving van opofferingsgezindheid openbaar.
- Het toegeven omwille van de vrede wordt door 40% aan beiden toegeschreven. Boeiender is wat er met de overige procenten gebeurt. Van deze overigen hebben zowel mannen als vrouwen het idee dat zij het beste zijn in het toegeven omwille van de vrede. Hier doet zich wellicht het bekende fenomeen voor dat je vooral het gewicht van het door jezelf gebrachte offer voelt.

5.3 Wat de bijbel zegt over het huwelijk

5.3.1 Wat de bijbel zegt over het huwelijk speelt een belangrijke rol in onze relatie

Vraag 35 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
Volledig mee eens	59,7	47,7
enigszins mee eens	30,8	41,1
enigszins mee oneens	3,4	6,2
Volledig mee oneens	4,0	4,0

- Uit deze tabel blijkt dat mannen meer van mening zijn dat de bijbelse gegevens een belangrijke rol spelen dan vrouwen. Niettemin geldt voor beide seksen dat zij de bijbel meer dan relevant achten voor het huwelijk.

5.3.2 Wat vindt u van teksten in de bijbel over de rollen van man en vrouw in het huwelijk?

Vraag 36 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
a. Ik probeer die in praktijk te brengen	49,1	41,7
b. Ik sta er achter, maar kan er geen concrete invulling aan geven	28,1	30,3
c. Deze teksten spelen geen rol voor mij	9,5	12,4
d. Deze teksten passen niet meer in deze tijd	9,5	12,1

- Het lijkt er op dat vrouwen meer verlegenheid ervaren als het gaat om de toepassing van teksten in de bijbel over de rollen van man en vrouw in het huwelijk. Het verschil is niet huizenhoog. Bovendien is ook deze vraag nog tamelijk algemeen van karakter. Duidelijk is in ieder geval dat zo'n 20% van de respondenten de teksten niet relevant acht voor zichzelf of voor deze tijd. Daarbij acht zo'n 30% de teksten wel relevant, maar is niet in staat deze relevantie concreet te maken. In totaal geeft ruim 50% aan geen invulling te geven aan deze bijbelteksten. Een kleine 50% geeft aan hier wel vorm aan te willen geven in de praktijk.

5.3.3 Concrete uitspraken uit de bijbel:

Bijbelse rolvoorschriften voor vrouwen naar sekse	Ik probeer / mijn vrouw probeert dit in praktijk te brengen	Ik sta / mijn vrouw staat erachter, maar kan hier geen concrete invulling aan geven	Deze uitspraak speelt geen rol voor mij / mijn vrouw	Deze uitspraak past volgens mij / mijn vrouw niet meer in deze tijd
De vrouw moet haar man eren <i>Vraag 38 uit het onderzoek.</i>	V: 44,8 M: 43,0	V: 21,6 M: 19,4	V: 17,9 M: 19,9	V: 13,0 M: 14,1
De vrouw moet aan haar man onderdanig zijn als aan Christus. <i>Vraag 41 uit het onderzoek</i>	V: 25,8 M: 26,3	V: 29,3 M: 25,2	V: 20,3 M: 25,7	V: 22,3 M: 18,8

- Het eerste dat opvalt in deze bijbelse 'rolvoorschriften' voor vrouwen is, dat de scores van mannen en vrouwen elkaar niet veel ontlopen. Goed 40% van de vrouwen geeft aan het eren van de man in praktijk te willen brengen en goed 40% van de mannen ziet hun vrouwen dit doen. Dit geldt evenzeer voor de andere antwoordmogelijkheden.
- Opmerkelijk is het verschil tussen de twee rolvoorschriften. Het gestalte geven aan het 'eren van je man' is blijkbaar eenvoudiger dan 'het onderdanig zijn aan je man'. Concreet betekent dit dat ruim 70% van de vrouwen het rolvoorschrift 'onderdanig zijn' niet relevant acht of er geen vorm bij weet te vinden. Voor het 'eren van je man' bedraagt de score hier goed 50%.

5.3.3.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond (bijbelse rolvoorschriften voor vrouwen naar sekse)

	Ik probeer / mijn vrouw probeert dit in praktijk te brengen	Ik sta / mijn vrouw staat erachter, maar kan hier geen concrete invulling aan geven	Deze uitspraak speelt geen rol voor mij / mijn vrouw	Deze uitspraak past volgens mij / mijn vrouw niet meer in deze tijd
De vrouw moet haar man eren. <i>Vraag 38 uit het onderzoek</i>	BG 47,6 OG 34,4 E 67,5 O 27,1 G 16,7	BG 30,3 OG 18,2 E 19,8 O 11,4 G 12,5	BG 14,9 OG 24,2 E 8,5 O 28,6 G 25,0	BG 4,3 OG 19,2 E 2,4 O 31,4 G 41,7
De vrouw moet aan haar man onderdanig zijn als aan Christus. <i>Vraag 41 uit het onderzoek</i>	BG 31,7 OG 13,2 E 52,4 O 10,0 G 8,3	BG 38,5 OG 24,9 E 28,8 O 14,3 G 16,7	BG 20,2 OG 28,7 E 12,3 O 24,3 G 29,2	BG 6,7 OG 30,2 E 4,7 O 45,7 G 45,8

- Bevindelijk gereformeerden geven hier gestalte aan of geven aan het wel te willen, maar op zoek zijn naar de vorm. Slechts een beperkt percentage doet het niet of acht het niet meer relevant.
- Evangelischen spannen de kroon met het er praktisch vorm aan geven. Ook hier een minimaal percentage dat het naast zich neerlegt of niet meer relevant acht.
- Bij de overig gereformeerden, overigen en geen neemt het percentage 'het speelt geen rol' of 'het past niet meer in deze tijd' toe.

Bijbelse rolvoorschriften voor mannen naar sekse	Ik probeer / mijn man probeert dit in praktijk te brengen	Ik sta / mijn man staat erachter, maar kan hier geen concrete invulling aan geven	Deze uitspraak speelt geen rol voor mij / mijn man	Deze uitspraak past volgens mij / mijn man niet meer in deze tijd
De man is het hoofd van de vrouw, evenals Christus het hoofd is van Zijn gemeente. <i>Vraag 37 uit het onderzoek</i>	M: 47,7 V: 35,3	M: 18,0 V: 24,7	M: 17,5 V: 21,2	M: 13,8 V: 16,3
De man moet zijn vrouw liefhebben als zichzelf, zoals Christus de gemeente heeft liefgehad. <i>Vraag 39 uit het onderzoek</i>	M: 83,6 V: 66,7	M: 6,1 V: 17,7	M: 4,8 V: 8,8	M: 1,6 V: 3,5
De man moet verstandig met zijn vrouw omgaan, omdat zij kwetsbaarder is. <i>Vraag 40 uit het onderzoek</i>	M: 76,7 V: 53,4	M: 7,4 V: 15,5	M: 6,4 V: 17,9	M: 6,1 V: 10,4
De man moet zich voor zijn vrouw overgeven, evenals Christus dat voor Zijn gemeente heeft gedaan. <i>Vraag 42 uit het onderzoek</i>	M: 47,7 V: 30,3	M: 21,5 V: 28,9	M: 15,1 V: 21,6	M: 10,6 V: 15,2

- Opmerkelijk is hier het grote verschil in score tussen mannen en vrouwen. In dit scoreverloop zit een patroon. Mannen scoren aanmerkelijk hoger op hun inzet de bijbelse rolvoorschriften in praktijk te brengen. Vanzelfsprekend houdt dit in dat zij lager scoren op de andere mogelijkheden. Vrouwen scoren lager op de praktijk van de mannen. Waar 47.7% van de mannen aangeeft gestalte te geven aan 'het hoofd zijn van zijn vrouw, zoals Christus van zijn gemeente', herkent slechts 35.3% van de vrouwen dit bij hun man. Mogelijk doen mannen het onopvallend en herkennen vrouwen het daarom niet. Mogelijk doen mannen het niet, maar hebben zij een verkeerd zelfbeeld. Misschien liegen zij gewoon. Het kan ook zijn dat vrouwen het wel herkennen, maar dat niet waar willen laten zijn. Dan liegen zij. Mogelijk ligt het ook aan de formulering. De steeds terugkerende parallel met Christus bijvoorbeeld ontbreekt in de rolvoorschriften voor vrouwen. Hier valt veel te duiden, maar dat blijft speculatief.
- Opmerkelijk is evenzeer het verschil in score tussen de rolvoorschriften. 'Liefhebben' en 'verstandig omgaan' doen het heel erg goed. Beide meer dan 75% bij de mannen. 'Hoofd zijn' en 'Overgeven voor' doen het aanmerkelijk slechter: minder dan 50%. Dit kan alleen samenhangen met de inhoud van de rolvoorschriften. 'Hoofd zijn' heeft in onze tijd een wat negatieve klank vanwege de associatie met macht. 'Overgeven voor' is daarentegen weer een zeer hoog gegrepen rolvoorschrift. Jezelf offeren zoals Christus is niet iets dat je zo maar even doet of wat je zomaar van jezelf zegt.
- De variatie tussen de scores per rolvoorschrift wijzen er op dat de bijbelvoorschriften ongelijk gewaardeerd worden.

5.3.3.2 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond (bijbelse rolvoorschriften voor mannen naar sekse

	Ik probeer / mijn man probeert dit in praktijk te brengen	Ik sta / mijn man staat erachter, maar kan hier geen concrete invulling aan geven	Deze uitspraak speelt geen rol voor mij / mijn man	Deze uitspraak past volgens mij / mijn man niet meer in deze tijd
De man is het hoofd van de vrouw, evenals Christus het hoofd is van Zijn gemeente. <i>Vraag 37 uit het onderzoek</i>	BG 49,0 OG 27,7 E 65,1 O 17,1 G 33,3	BG 32,7 OG 19,2 E 24,1 O 7,1 G 4,2	BG 13,0 OG 26,4 E 6,1 O 37,1 G 25,0	BG 2,9 OG 23,2 E 2,4 O 38,6 G 37,5
De man moet zijn vrouw liefhebben als zichzelf, zoals Christus de gemeente heeft liefgehad. <i>Vraag 39 uit het onderzoek</i>	BG 82,7 OG 70,3 E 81,6 O 48,6 G 54,2	BG 13,0 OG 13,7 E 11,8 O 14,3 G 12,5	BG 1,0 OG 8,0 E 2,8 O 27,1 G 20,8	BG 1,0 OG 4,0 E 0,5 O 5,7 G 8,3
De man moet verstandig met zijn vrouw omgaan, omdat zij kwetsbaarder is. <i>Vraag 40 uit het onderzoek</i>	BG 75,5 OG 54,6 E 76,4 O 38,6 G 45,8	BG 10,6 OG 12,7 E 12,3 O 11,4 G 25,0	BG 7,7 OG 19,0 E 5,7 O 21,4 G 4,2	BG 4,8 OG 10,2 E 2,4 O 25,7 G 25,0
De man moet zich voor zijn vrouw overgeven, evenals Christus dat voor Zijn gemeente heeft gedaan. <i>Vraag 42 uit het onderzoek</i>	BG 43,3 OG 24,9 E 61,8 O 24,3 G 25,0	BG 36,1 OG 25,2 E 24,5 O 12,9 G 4,2	BG 14,9 OG 25,4 E 7,5 O 24,3 G 33,3	BG 2,9 OG 19,7 E 3,3 O 31,4 G 29,2

- Bevindelijk gereformeerden geven hier gestalte aan of geven aan het wel te willen, maar op zoek te zijn naar de vorm. Slechts een beperkt percentage doet het niet of acht het niet meer relevant.
- Evangelischen spannen de kroon met het er praktisch vorm aan geven. Ook hier een minimaal percentage dat het naast zich neerlegt of niet meer relevant acht.
- Bij de overig gereformeerden, overigen en geen is het percentage 'het speelt geen rol' of 'het past niet meer in deze tijd' hoger.

5.4 Wat in de bijbel wordt gezegd over man en vrouw, geldt in onze cultuur net zo goed.

Vraag 43 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	44,6	33,3
enigszins mee eens	36,9	44,2
enigszins mee oneens	10,6	15,2
volledig mee oneens	5,6	4,4

- In zekere zin is dit een concluderende vraag. Van de vrouwen geeft 20% en van de mannen 15% aan dat de bijbelse gegevens niet zomaar voor deze tijd gelden. Opmerkelijk is dat dit percentage niet overeenkomt met de scores op de concrete bijbelse gegevens. Daar ligt de score hoger of lager. Zeker als je de scores bij 'geen rol spelen voor mij' en 'niet meer passend in deze tijd' bij elkaar optelt.

5.4.1 Uitgesplitst naar kerken

	bev ger	overig ger	evangel	overig	geen
volledig mee eens	45,7	26,7	60,4	20,0	20,8
enigszins mee eens	44,7	44,9	31,1	44,3	29,2
enigszins mee oneens	4,8	20,7	6,1	18,6	16,7
volledig mee oneens	2,4	5,5	1,4	10,0	25,0

- Bevindelijk gereformeerden staan hier in hoofdlijn achter. Hetzelfde geldt voor de evangelischen.
- Voor de overig gereformeerden, overigen en geen geldt dat zij er in minder grote getale achter staan en eerder geneigd zijn het te ontkennen.

Hoofdstuk 6: Communicatie

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de communicatie binnen het huwelijk. Waarover wordt gepraat, wat kan er beter in de communicatie, en hoe laat men aan elkaar merken dat men van elkaar houdt?

6.1 Spreekt u over de volgende zaken met uw partner? Zo ja, spreekt u daarover nooit, soms, regelmatig of vaak?

Vraag 44a uit het onderzoek

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Allerlei dagelijkse dingen in het huishouden	30,1	42,0	25,2	1,4
Financiële zaken	20,6	52,9	24,4	0,9
Uw werk, carrière, belevenissen	38,7	41,6	15,4	1,4
Gebeurtenissen / ontwikkelingen in uw kerk of gemeente (als u kinderen heeft) kinderen, opvoeding, school	36,1	42,0	15,9	3,2
Positieve gevoelens	51,0	27,8	7,1	1,4
Negatieve gevoelens	22,2	46,5	28,0	1,4
Seksualiteit en lichamelijk contact	16,3	40,3	39,1	2,0
Hoe u uw huwelijk beleeft	10,3	37,9	45,7	4,0
Behoeften en wensen in het huwelijk	8,1	30,1	53,0	6,9
Behoeften en wensen in het huwelijk	8,5	32,7	51,1	5,4
Geloofsopvattingen	20,6	44,9	31,1	1,9
Wat u beleeft in het geloof	12,5	39,3	41,1	4,9
Intense gevoelens van schaamte	3,0	9,9	58,3	25,8
Politiek	4,7	23,3	58,8	11,9
Ethische opvattingen	8,0	36,7	48,2	4,8
Vrijtijdsbesteding	14,2	54,3	28,3	2,0
Relaties met vrienden	16,9	50,3	29,9	1,4
Relaties met familie	22,9	54,3	20,3	0,8
Intense gevoelens van schuld	3,1	12,3	58,4	22,8

- Als er kinderen zijn, wordt daar het meeste over gepraat in de relatie. Dit percentage is het hoogst in de periode 13-24 jaar getrouwd. Werk, carrière en belevenissen komt op de tweede plaats, gevolgd door ontwikkelingen in kerk of gemeente. Er wordt meer gesproken over geloofsopvattingen dan over wat men beleeft in het geloof.
- Wat betreft kerkelijke achtergrond zijn er op de meeste items geen verschillen te constateren. Verschil werd gevonden bij:

6.1.1 Praten over gebeurtenissen in kerk of gemeente

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. ger.	36,0	50,3	9,6	0,8
Overig ger.	34,8	43,7	17,4	2,4
Evangelischen	47,9	36,1	11,7	1,2
Overig	20,7	36,0	34,2	8,0
Geen	0,0	13,7	27,7	43,0

- Evangelischen praten meer over gebeurtenissen in hun gemeente dan bevindelijk gereformeerden.

6.1.2 Praten over positieve gevoelens

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. Ger.	17,2	49,9	29,8	1,0
Overig ger.	27,7	41,3	27,7	1,8
Evangelischen	19,1	54,0	23,6	1,2
Overig	18,3	39,7	40,8	1,2
Geen	17,2	58,6	24,2	0,0

- Overige gereformeerden praten meer over positieve gevoelens dan respondenten met een andere kerkelijke achtergrond.
- Hetzelfde beeld zien we bij het praten over negatieve gevoelens.

6.1.3 Praten over seksualiteit en lichamelijk contact

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. Ger.	5,1	42,6	45,9	4,5
Overig ger.	11,8	37,5	45,0	3,7
Evangelischen	10,1	38,6	45,9	3,8
Overig	15,8	26,3	49,4	6,6
Geen	22,3	27,7	50,0	0,0

- Bevindelijk gereformeerden lijken minder met elkaar over seksualiteit en lichamelijk contact te praten dan respondenten met een andere kerkelijke achtergrond.
- Hetzelfde beeld zien we bij de vraag naar praten over hoe men zijn/haar huwelijk beleeft.

6.1.4 Praten over behoeften en wensen in het huwelijk

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. ger.	4,7	35,4	53,4	3,6
Overig ger.	8,0	31,2	55,1	4,0
Evangelischen	11,5	35,3	44,1	6,5
Overig	14,6	18,4	49,9	15,8
Geen	8,6	44,9	41,4	5,1

- Evangelischen praten meer over behoeften en wensen in het huwelijk dan bevindelijk gereformeerden.

6.1.5 Praten over geloofsopvattingen

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. ger.	20,5	51,2	26,7	0,0
Overig ger.	17,6	45,9	34,0	1,7
Evangelischen	27,8	46,2	23,6	0,4
Overig	15,8	26,3	48,8	9,1
Geen	25,8	14,0	43,0	17,2

- Evangelischen praten meer over geloofsopvattingen dan bevindelijk gereformeerden en overig gereformeerden.
- Nog sterker zien we dit bij het praten over wat men beleeft in het geloof:

6.1.6. Praten over wat u beleeft in het geloof

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. ger.	6,1	46,4	45,2	4,4
Overig ger.	10,4	39,1	45,2	4,1
Evangelischen	22,9	42,1	31,0	0,8
Overig	9,8	21,9	51,9	14,6
Geen	15,6	12,1	36,3	32,5

- Evangelischen praten (aanmerkelijk) meer over wat zij beleven in hun geloof dan bevindelijk gereformeerden en dan de overig gereformeerden.

6.1.7 Praten over vrijetijdsbesteding

	vaak	regelmatig	soms	nooit
Bev. ger.	9,6	52,6	34,5	2,2
Overig ger.	16,1	58,6	22,2	2,0
Evangelischen	11,9	51,7	33,0	1,8
Overig	23,7	40,2	33,6	1,2
Geen	17,2	60,2	22,6	0,0

- Overig gereformeerden praten vaker over hun vrijetijdsbesteding dan bevindelijk gereformeerden en evangelischen.

6.2 Welke gespreksvaardigheden zou uw partner meer kunnen ontwikkelen?

Vraag 45 uit het onderzoek

	Mannen over hun vrouw	Vrouwen over hun man
Meer doorvragen	28,4	42,8
Meer luisteren	27,1	30,3
Meer aandacht geven	11,9	29,4
Meer meevoelen	19,1	35,1
Meer bevestigen	20,4	21,0
Minder oplossingsgericht zijn	11,7	23,4
Minder wijdlompig zijn	8,8	10,1
Meer laten merken dat het begrepen is	24,9	38,2

In alle gevallen kruisen vrouwen meer items aan dan mannen. Vrouwen wensen op dit gebied dus meer van hun man dan andersom. De items waar de verschillen groot zijn, zijn:

- mannen moeten meer doorvragen (14%)
- mannen moeten meer aandacht geven (17%)
- mannen moeten meer meevoelen (16%)
- mannen moeten minder oplossingsgericht zijn (11%)
- mannen moeten meer laten merken dat het begrepen is (13%)

Overigens zijn 'meer doorvragen', 'meer luisteren' en 'meer laten merken dat het begrepen is' items waarvan ook mannen wensen dat hun vrouw deze meer ontwikkelt.

De vraag is nu of men dit ook bij zichzelf ziet.

6.3 Welke gespreksvaardigheden zou uzelf meer kunnen ontwikkelen?

Vraag 46 uit het onderzoek

	Vrouwen over zichzelf	Mannen over zichzelf
Meer doorvragen	29,3	28,4
Meer luisteren	34,2	46,2
Meer aandacht geven	32,4	48,5
Meer meevoelen	19,9	30,2
Meer bevestigen	23,9	19,1
Minder oplossingsgericht zijn	25,0	26,3
Minder wijdlompig zijn	13,2	9,0
Meer laten merken dat het begrepen is	23,9	26,5

De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn bij enkele items groot:

- mannen vinden meer dat ze meer moeten luisteren (verschil 12%)
- mannen vinden meer dat ze meer aandacht moeten geven (16%)
- mannen vinden meer dat ze moeten meevoelen (10%)

Wat is het verschil tussen de verwachting van de ander en de visie op zichzelf? Met andere woorden: komt het beeld dat men van zichzelf heeft welke gespreksvaardigheden er kunnen worden ontwikkeld, overeen met de verwachtingen van de ander? In de volgende tabel is per vaardigheid het verschil aangegeven tussen de eigen visie en de verwachting van de ander. Een negatieve score betekent dat men bij de ander meer veranderd wil zien dan de ander zelf ziet. De verwachtingen worden dus niet waargemaakt. Een positieve score betekent dat de persoon meer wil veranderen dan de partner nodig acht.

	mannen	vrouwen
Meer doorvragen	-14,4	4,9
Meer luisteren	15,9	7,1
Meer aandacht geven	19,1	20,5
Meer meevoelen	-4,9	0,8
Meer bevestigen	-1,9	3,5
Minder oplossingsgericht zijn	3,2	13,3
Minder wijdlompig zijn	-1,1	4,4
Meer laten merken dat het begrepen is	-11,7	-1,0

- Vrouwen scoren alleen bij het laatste onderdeel negatief, maar dit is slechts minimaal.
- Mannen scoren vaker negatief, maar dit is substantieel bij 'meer doorvragen' en 'meer laten merken dat het begrepen is'.
- Op andere items (m.n. 'meer luisteren' en 'meer aandacht geven') vinden mannen dat er bij hen meer ontwikkeld kan worden dan de vrouwen wensen.

6.4 Opvattingen over communicatie

Over de rol van communicatie binnen het huwelijk hebben we enkele stellingen geformuleerd met de vraag of men het daarmee eens is.

6.4.1 Wat vindt u van de volgende stellingen

Vraag 47 uit het onderzoek

	Volledig eens	Enigszins eens	Enigszins oneens	Volledig oneens
Ik praat gemakkelijker over mijn gevoelens dan mijn partner	M: 14,6 V: 45,5	M: 28,9 V: 30,9	M: 30,8 V: 14,1	M: 22,8 V: 7,7
Ik heb in mijn huwelijk geleerd om te praten en zaken te delen die mij bezighouden	M: 28,9 V: 33,3	M: 49,9 V: 45,3	M: 14,6 V: 13,2	M: 3,7 V: 6,8
Ik praat gemakkelijker met vrienden / vriendinnen over het geloof en over de beleving daarvan dan met mijn partner	M: 4,2 V: 15,2	M: 18,3 V: 23,2	M: 29,7 V: 26,0	M: 29,7 V: 33,3
Ik praat gemakkelijker over geloofsopvattingen dan over mijn geloofsbeleving	M: 17,2 V: 13,0	M: 36,6 V: 40,2	M: 25,2 V: 25,6	M: 18,3 V: 19,9
Omdat je in je huwelijk toch wel weet waar je met elkaar aan toe bent, hoeft je niet over van alles te praten	M: 8,0 V: 9,7	M: 35,3 V: 25,2	M: 24,7 V: 28,2	M: 30,2 V: 35,3
Als je van je huwelijk iets wilt maken, dan zul je veel met elkaar moeten praten	M: 57,6 V: 61,2	M: 31,6 V: 29,1	M: 6,6 V: 4,8	M: 2,7 V: 2,6
Dat beide partners hun verantwoordelijkheid nemen en hun taken goed doen, is belangrijker dan veel met elkaar praten	M: 13,8 V: 11,7	M: 35,3 V: 29,8	M: 33,2 V: 38,6	M: 15,1 V: 18,5

- Vrouwen vinden veel vaker dat zij beter over hun gevoelens kunnen praten dan hun man.
- Mannen en vrouwen geven in ongeveer gelijke mate aan dat zij hebben geleerd om dingen te delen met de ander. Ongeveer eenderde is het hier volledig mee eens.
- Vrouwen geven aan dat zij gemakkelijker met vriendinnen over het geloof en de beleving daarvan praten dan met hun partner. Bijna 40% van de vrouwen is het eens met die stelling (tegen 22% van de mannen). Overigens is ook dat laatste cijfer opmerkelijk.
- Mannen en vrouwen vinden beide in vrijwel gelijke mate dat praten belangrijk is voor een goed huwelijk.
- Zowel mannen als vrouwen vinden in hoge mate dat veel met elkaar praten nodig is om iets van het huwelijk te maken (ongeveer 90%). De verschillen hierin zijn klein.

6.4.1.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

Zijn er hierin verschillen tussen korte en lange huwelijken? Ja, die zijn er op sommige items. In de volgende tabel is per categorie huwelijksduur aangegeven hoeveel procent het eens is (volledig en enigszins opgeteld) met de betreffende stelling.

		1-5 jaar gehuwd	6-12 jaar gehuwd	13-24 jaar gehuwd	25-39 jaar gehuwd	40 jaar en langer gehuwd
A	Ik praat gemakkelijker over mijn gevoelens dan mijn partner	geen Verschillen				
B	Ik heb in mijn huwelijk geleerd om te praten en zaken te delen die mij bezighouden	geen Verschillen				
C	Ik praat gemakkelijker met vrienden / vriendinnen over het geloof en over de beleving daarvan dan met mijn partner	22,3	24,8	32,6	33,6	33,4
D	Ik praat gemakkelijker over geloofsopvattingen dan over mijn geloofsbeleving	49,6	51,4	52,9	53,9	62,1
E	Omdat je in je huwelijk toch wel weet waar je met elkaar aan toe bent, hoef je niet over van alles te praten	17,7	32,6	35,6	46,1	57,9
F	Als je van je huwelijk iets wilt maken, dan zul je veel met elkaar moeten praten	geen Verschillen				
G	Dat beide partners hun verantwoordelijkheid nemen en hun taken goed doen, is belangrijker dan veel met elkaar praten	25,3	33,2	40,6	47,1	76,8

- Naarmate mensen langer gehuwd zijn, vindt men veel met elkaar praten minder belangrijk (stellingen E en G). Volgens de stellingen komt dit doordat het in de loop der jaren meer aankomt op het nemen van verantwoordelijkheid en het hebben van taken, en omdat je elkaar beter kent.
- Opvallend is ook dat naarmate mensen langer gehuwd zijn, zij beter met vrienden over geloof en de beleving daarvan praten, dan met hun partner.
- Ook geven mensen aan dat zij dan gemakkelijker over geloofsopvattingen praten dan over geloofsbeleving. Deze ontwikkeling is het grootst na de eerste 5 huwelijksjaren.

6.4.2 Hoe laat u merken dat u van uw partner houdt (meer antwoorden mogelijk)

Vraag 48 uit het onderzoek

Doen mannen dat anders dan vrouwen?

Wij somden enkele mogelijkheden op, met de vraag aan te geven of men dit wel eens doet:

	mannen	vrouwen
Lichamelijke aanraking	85,7	82,8
Zeggen "ik houd van je"	65,8	66,9
Een gebaar (bijv. een knipoog)	41,4	42,4
Een complimentje maken	59,4	56,5
Een presentje meenemen (bijv. een bloemetje)	40,1	21,8
Iets voor hem / haar doen	71,6	74,0
Dat doe ik niet, dat weet hij / zij toch wel	5,6	4,6

- Lichamelijke aanraking is de meest gebruikte vorm om elkaar te laten merken dat men van de ander houdt.
- Daarna volgen 'iets voor de ander doen', en het uitdrukken in woorden. Mannen en vrouwen verschillen hierin nauwelijks. Alleen bij het meenemen van een presentje (bijv. een bos bloemen) scoren mannen beduidend hoger (tweemaal zo veel).

6.4.3 Ook vroegen we hoe de persoon zelf merkt dat de partner van hem of haar houdt:

Vraag 49 uit het onderzoek

	vrouwen	mannen
Lichamelijke aanraking	81,0	71,1
Zeggen "ik houd van je"	62,5	65,0
Een gebaar (bijv. een knipoog)	40,0	45,6
Een complimentje maken	51,2	47,5
Een presentje meenemen (bijv. een bloemetje)	35,6	18,3
Iets voor u doen	67,5	67,9
Dat doet hij / zij niet, dat weet ik toch wel	9,9	7,7

- Ook hier verschillen mannen en vrouwen nauwelijks, behalve weer bij het 'presentje meenemen', wat mannen vaker doen.

Interessant is om in bovenstaande tabellen de verticale kolommen te vergelijken. We zien dan weer de perceptie van het eigen gedrag, en de perceptie daarvan door de ander.

De conclusie luidt hier: in alle gevallen denkt men meer liefde te tonen dan de ander opmerkt. Men schat het eigen gedrag positiever in dan de ander opmerkt. De percentages uit de eerste tabel zijn immers steeds hoger dan die uit de tweede tabel (behalve bij het laatste item, maar dat is nu juist het *niet* tonen van de liefde).

Hoofdstuk 7: Besluitvorming en conflicten

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de manier waarop besluiten worden genomen in het huwelijk en naar het omgaan met conflicten. Er is zowel gevraagd naar opvattingen over conflicten, als naar de omgang ermee in de praktijk. Tenslotte zijn er enkele vragen gesteld rond huiselijk geweld.

Over opvattingen over conflicten zijn drie stellingen geponeerd, met de vraag of men het daarmee eens is.

7.1 In een christelijk huwelijk komen minder conflicten voor dan in andere huwelijken

Vraag 50a uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
volledig eens	3,6	5,6	1,6
enigszins eens	21,5	24,1	18,8
enigszins oneens	31,1	30,8	31,4
volledig oneens	42,6	37,9	47,4

- Ongeveer 75% is het niet eens met de stelling dat in een christelijk huwelijk minder conflicten voorkomen dan in andere huwelijken.
- Slechts 3% is het helemaal eens met deze stelling.
- Mannen vinden beduidend vaker dan vrouwen dat in een christelijk huwelijk minder conflicten voorkomen.
- De kerkelijke achtergrond maakt weinig verschil.

7.2 Het is belangrijk om in een conflict toe te geven, omdat je volgens de bijbel de minste moet zijn

	totaal	mannen	vrouwen
volledig eens	8,7	12,7	4,6
enigszins eens	32,1	36,3	27,8
enigszins oneens	33,4	30,5	36,4
volledig oneens	23,8	18,0	29,6

- Bijna 60% is het niet eens met de stelling dat je in een conflict moet toegeven omdat de bijbel zegt dat je de minste moet zijn.
- Ook hier is het verschil tussen mannen en vrouwen groot: mannen vinden het belangrijker dat er in een conflict wordt toegegeven vanwege bijbelse overwegingen. Van de mannen is 49% het eens met de stelling, tegenover 32% van de vrouwen.

7.2.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

	bevindelijk ger.	overige ger.	evang.	overig	geen
volledig eens	11,1	5,2	9,4	11,4	0,0
enigszins eens	33,7	32,9	30,2	27,1	20,8
enigszins oneens	35,6	35,7	34,0	22,9	37,5
volledig oneens	17,3	25,2	23,6	38,6	37,5

- Bevindelijk gereformeerden zijn het iets meer eens met deze stelling dan evangelischen (45% tegenover 39,6%). De overige gereformeerden zitten hier tussen in.

7.3 Als we er bij een beslissing niet uitkomen, geeft de man de doorslag, want hij is het hoofd van de vrouw

Vraag 50c uit het onderzoek

	totaal	mannen	Vrouwen
volledig eens	8,8	7,2	10,4
enigszins eens	26,8	29,2	24,5
enigszins oneens	24,5	23,3	25,6
volledig oneens	37,4	37,9	36,9

- Onder het 'hoofd' zijn van de man wordt wel eens verstaan dat de man bij beslissingen de doorslag geeft. Meer dan 60% van de ondervraagden is het met deze visie oneens. Door 9% wordt deze visie volledig onderschreven. Ruim eenderde van de EO-leden is het (volledig of enigszins) eens met deze stelling.
- Het verschil tussen mannen en vrouwen is niet groot.

7.4 Hoe gaan mensen in de praktijk met conflicten om? We vroegen naar een aantal praktijken.

7.4.1 Wij lossen conflicten op door te vergeten, niet door te vergeven

Vraag 54a uit het onderzoek

	totaal	mannen	Vrouwen
regelmatig	5,2	5,0	5,3
soms	31,4	31,0	31,8
nooit	59,1	59,4	58,7

- In 5% van de gevallen lost men regelmatig conflicten op door te vergeten en niet door te vergeven. In 31% van de gevallen komt dit soms voor.
- De scores zijn voor mannen en vrouwen vrijwel identiek.

7.4.1.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

	bevindelijk ger.	overige ger.	evang.	overig	geen
nooit	57,8	57,8	66,1	56,1	48,4
soms	33,2	33,2	26,0	28,1	48,1
regelmatig	5,9	4,9	3,9	11,0	0,0

- Evangelischen antwoorden vaker met 'nooit' dan bevindelijk gereformeerden en overig gereformeerden.

7.4.2 Wij hebben bij een onderling conflict wel eens anderen ingeschakeld om tot een oplossing te komen

Vraag 54b uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
regelmatig	1,6	1,3	1,7
soms	17,6	16,4	18,8
nooit	76,2	77,7	74,8

- In een kwart van de gevallen worden er wel eens anderen ingeschakeld om bij een conflict tot een oplossing te komen. In 75% van de gevallen gebeurt dit nooit.
- Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen.

7.4.2.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

Wel is er verschil tussen de kerkelijke achtergronden:

	bevindelijk ger.	overige ger.	evang.	overig	geen
nooit	84,7	78,7	67,6	64,0	75,8
soms	9,8	15,6	27,0	25,6	24,2
regelmatig	1,4	1,8	1,8	1,2	0,0

- Evangelischen schakelen vaker anderen in om bij een conflict tot een oplossing te komen dan bevindelijk gereformeerden en overige gereformeerden.

7.4.3 Er zijn onderlinge meningsverschillen waar we absoluut niet uitkomen

Vraag 54 c uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
regelmatig	4,5	3,7	5,3
soms	32,4	30,0	34,7
nooit	58,4	62,1	54,7

- In ruim eenderde van de gevallen heeft men onderlinge meningsverschillen waar men absoluut niet uitkomt.
- Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen (al lijken mannen iets vaker 'nooit' te antwoorden).

7.4.4 Als we een conflict hebben, wordt het meestal opgelost door:

Vraag 51 uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
Erover te zwijgen en de tijd er overheen te laten gaan	14,2	14,3	14,1
Flink ruzie maken, en eerlijk zeggen waar het op staat	22,2	18,0	26,3
Samen bidden en de dingen aan God voorleggen	8,9	11,4	6,4
Het op een nuchtere en rustige manier uit te praten	51,1	53,1	49,2

- In de helft van de gevallen worden conflicten doorgaans opgelost door er nuchter en rustig over te praten.
- De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn niet groot. Vrouwen lijken iets vaker te noemen 'flink ruzie maken, en eerlijk zeggen waar het op staat'.

Opmerking: bij de vragen naar de opvattingen zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen te constateren. Bij de vragen over praktijken is dit vrijwel niet het geval, hetgeen een indicatie is voor de betrouwbaarheid van de antwoorden.

7.4.5 Huiselijk geweld

Er zijn enkele vragen gesteld die betrekking hebben op huiselijk geweld. Sommige percentages zijn heel klein. Bedacht moet worden dat 1% bij mannen een absoluut aantal betekent van 4 personen, en bij vrouwen 5 à 6 personen. Daarnaast moet worden bedacht dat 5 tot 7 % bij deze vragen niets heeft ingevuld. Van deze groep weten we dus niets.

a. Mijn partner slaat mij tijdens een ruzie

Vraag 54d uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
regelmatig	0,9	0,8	0,9
soms	3,3	3,7	2,7
nooit	90,7	91,0	90,5

- In minstens 4% van de gevallen wordt men door de partner geslagen.
- Opvallend is dat er geen verschil is tussen mannen en vrouwen (alhoewel de aantallen klein zijn). Bij deze vraag heeft 5,5% niets ingevuld.

b. Ik voel mij niet veilig in mijn huwelijk

Vraag 54 f uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
regelmatig	1,6	0,8	2,4
soms	4,7	2,4	6,9
nooit	88,1	91,5	84,6

- Minstens 7% van de ondervraagden voelt zich soms of regelmatig niet veilig in het huwelijk. Bij vrouwen is dit 9,3%. Ook hier heeft bijna 6% niets ingevuld.

c. Ik ben bang dat mijn partner de kinderen iets zal aandoen

Vraag 54g uit het onderzoek

	totaal	mannen	vrouwen
regelmatig	,9	0,5	0,9
soms	1,8	0,8	3,1
nooit	90,2	92,0	88,3

- De angst dat de partner de kinderen iets zal aandoen is klein: 3%. Ook hier scoren vrouwen weer hoger dan mannen (4% tegenover 1,3%). Niets ingevuld heeft hier 7,3%.

Hoofdstuk 8: Omgeving en relatie

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de openheid van relaties. Daarbij is vooral ingegaan op vriendschappen buiten het huwelijk.

8.1 Man en vrouw kunnen het beste zoveel mogelijk gezamenlijke vrienden hebben, omdat daar ook uit blijkt dat ze een hecht paar vormen

Vraag 55a uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	15,4	11,0
enigszins mee eens	39,4	30,5
enigszins mee oneens	26,7	35,6
volledig mee oneens	18,6	22,8

- Mannen scoren hier hoger dan vrouwen (55% eens tegenover 42% eens). Dat betekent dat mannen meer belang hechten aan het hebben van gezamenlijke vrienden dan vrouwen.

8.2 Het is goed voor je als je meerdere vertrouwde vrienden hebt, naast je partner

Vraag 55b uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	29,4	38,4
enigszins mee eens	48,8	44,2
enigszins mee oneens	15,1	11,9
volledig mee oneens	6,7	5,4

- Het hebben van meerdere vertrouwde vrienden, naast de partner, wordt door vrouwen hoger gewaardeerd dan door mannen.
- De evangelischen scoren hier het hoogst, daarna de overig gereformeerden en dan de bevindelijk gereformeerden.

8.3 Vriendschappen mogen nooit ten koste van je huwelijk gaan. Het is goed persoonlijk betrokken te zijn bij vriendschappen, al blijft je huwelijk (relatie) natuurlijk het belangrijkste

Vraag 55c uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
Volledig mee eens	80,0	82,7
enigszins mee eens	14,3	13,7
enigszins mee oneens	3,2	1,7
volledig mee oneens	2,4	1,9

- Als het gaat om een eventuele concurrentie tussen het huwelijk en vriendschappen, zijn mannen en vrouwen het eens: het huwelijk gaat voor.

8.4 Ik heb een aantal goede vrienden met wie ik intieme zaken deel*Vraag 55d uit het onderzoek*

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	16,0	28,4
enigszins mee eens	29,3	36,3
enigszins mee oneens	24,7	17,5
volledig mee oneens	30,1	17,7

- Vrouwen hebben beduidend meer goede vrienden (vriendinnen) met wie zij intieme zaken delen dan mannen.
- Ook hier scoren evangelischen het hoogst.

8.5 Mijn partner heeft een aantal goede vrienden met wie hij/zij intieme zaken deelt*Vraag 55e uit het onderzoek*

	vrouwen over hun man	mannen over hun vrouw
volledig mee eens	8,4	19,0
enigszins mee eens	28,8	39,4
enigszins mee oneens	30,0	19,8
volledig mee oneens	32,8	21,7

- Bij de 'omgekeerde' vraag zien we hetzelfde beeld (vrouwen hebben meer intieme vrienden) maar voor beide seksen is het afgezwakt. (Vergelijk de verticaal onder elkaar staande kolommen.) Kennelijk ervaren zowel mannen als vrouwen zelf dat zij meer intieme vrienden hebben dan de ander opmerkt.

8.6 Wij hebben samen een aantal goede vrienden met wie we intieme zaken delen*Vraag 55f uit het onderzoek*

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	18,4	20,2
enigszins mee eens	39,0	33,1
enigszins mee oneens	20,3	20,2
volledig mee oneens	22,2	26,5

- Mannen en vrouwen komen bij deze vraag goed overeen. Als we de vraag vergelijken met 55a. (het is goed als man en vrouw zoveel mogelijk gezamenlijke vrienden hebben) dan zou kunnen worden geconcludeerd dat mannen dit in de praktijk minder ervaren dan door hen gewenst, terwijl dit voor vrouwen eerder andersom is.

8.7 Ik heb wel eens een vriendschap verbroken voor mijn partner*Vraag 55g uit het onderzoek*

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	8,5	10,1
enigszins mee eens	11,1	9,7
enigszins mee oneens	13,4	12,8
volledig mee oneens	66,9	67,4

- Het verbreken van een vriendschap omwille van de partner komt weinig voor. Voor mannen en vrouwen is dit gelijk.
- Evangelischen scoren hier hoger dan de overige kerkgenootschappen.

8.8 Hobby's die veel geld of tijd kosten, kunnen alleen als je partner er geen problemen mee heeft*Vraag 55h uit het onderzoek*

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	66,8	58,9
enigszins mee eens	25,3	31,4
enigszins mee oneens	4,9	5,4
volledig mee oneens	3,0	4,4

- Mannen lijken iets strenger te zijn ten aanzien van hobby's: hobby's die veel tijd of geld kosten, kun je niet zomaar aanhouden.

8.9 Hobby's die veel tijd of geld kosten moeten gezamenlijke hobby's zijn*Vraag 55i uit het onderzoek*

	mannen	vrouwen
volledig mee eens	13,7	7,3
enigszins mee eens	19,7	16,9
enigszins mee oneens	28,7	29,4
volledig mee oneens	38,0	46,4

- Ook bij deze vraag zien we dat mannen strenger zijn ten aanzien van hobby's dan vrouwen.

Hoofdstuk 9: Seksualiteit

In dit hoofdstuk is gevraagd naar seksualiteit en gezinsvorming. Er is gevraagd naar de praktijk (frequentie, anticonceptie, er over praten, seksueel verkeer voor het huwelijk, vreemdgaan) en naar de beleving (tevredenheid, belang, rol media).

9.1 Wat is/zijn voor u de belangrijkste reden(en) om te vrijen?

Vraag 56 uit het onderzoek

	mannen	vrouwen
ontspanning	46%	33%
uitdrukking van liefde	88%	89%
afgesproken	1%	1%
lust	51%	31%
omdat partner het wil	11%	22%

- Uitdrukking van liefde wordt gezien als de belangrijkste reden om te vrijen, daarna lust en ontspanning.
- Voor 'lust' ligt het percentage bij mannen hoger. Vrouwen geven in bijna een kwart van de gevallen aan 'omdat de partner het wil'.
- Wat betreft kerkelijke achtergrond zijn er weinig verschillen.

9.1.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

	1-5 jaar	6-12 jaar	13-24 jaar	25-39 jaar	40 jaar +
ontspanning	36,2	41,5	43,6	38,8	27,1
uitdrukking van liefde	93,7	90,4	90,7	87,8	81,2
afgesproken	2,4	0,0	1,3	0,4	1,5
lust	42,5	51,9	47,5	30,2	27,1
omdat partner het wil	12,6	24,4	15,7	20,0	10,5

- De reden 'ontspanning' neemt toe tussen 6 en 25 jaar, en neemt daarna weer af.
- De reden 'uitdrukking van liefde' neemt over de jaren iets af.
- De reden 'lust' neemt na de eerste 5 jaren toe, en daarna gestaag af.
- De reden 'omdat de partner het wil' scoort het hoogst tussen 6 en 12 jaar.
- Voegen we ook nog het onderscheid tussen mannen en vrouwen toe, dan zien we vooral verschillen bij 'lust' en 'omdat de partner het wil':

9.1.2 Uitgesplitst naar sekse en huwelijksduur

	1-5 jaar	6-12 jaar	13-24 jaar	25-39 jaar	40 jaar +
lust	M: 69,4	M: 66,0	M: 64,0	M: 39,3	M: 40,0
	V: 32,2	V: 44,3	V: 37,4	V: 21,8	V: 11,5
omdat partner het wil	M: 8,3	M: 19,1	M: 9,0	M: 11,5	M: 7,1
	V: 14,4	V: 27,3	V: 19,7	V: 27,8	V: 13,1

- De reden 'lust' neemt voor mannen gestaag af. Voor vrouwen neemt deze toe in de periode 6-12 jaar, en daarna weer af.
- De reden 'omdat de partner het wil' is in alle gevallen bij vrouwen hoger dan bij mannen, maar niet afwezig bij mannen. Met name in de periode 6 tot 12 jaar huwelijk wordt deze reden het meeste genoemd.

9.2 Hoe vaak vrijt men gemiddeld?

Vraag 57 uit het onderzoek

	mannen (%)	vrouwen (%)	totaal
2 tot 3 keer per week	16	17	16,5
1 keer per week	29	36	32,4
1 keer per 2 weken	16	11	13,3
1 keer per 3 weken	8	7	7,3
1 keer per maand	8	9	8,1
vrijwel nooit	9	7	7,7

- Eenderde van de ondervraagden vrijt gemiddeld één keer per week.
- 17% vrijt vaker dan één keer per week, ongeveer 40% vrijt minder dan één keer per week.
- De frequentie verschilt weinig per kerkelijke achtergrond.

9.2.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

	1-5 jaar	6-12 jaar	13-24 jaar	25-39 jaar	40 jaar +
2 tot 3 keer per week	29,1	22,2	13,6	16,1	5,3
1 keer per week	41,7	34,8	40,7	26,3	21,8
1 keer per 2 weken	12,6	10,4	14,0	13,3	12,8
1 keer per 3 weken	3,9	8,1	8,9	6,7	7,5
1 keer per maand	0,8	7,4	8,9	11,0	11,3
vrijwel nooit	3,9	3,7	5,5	8,6	11,3

- We zien een gestage afname van de frequentie naarmate het huwelijk langer duurt.

9.3 Is men tevreden met de frequentie?

Vraag 58 uit het onderzoek

	mannen (%)	vrouwen (%)
beiden tevreden	60	58
ik tevreden, partner niet	4	18
ik niet tevreden, partner wel	19	4
beiden niet tevreden	8	10

- In de meerderheid van de gevallen denkt men dat beiden tevreden zijn met de frequentie. Van de vrouwen is 76% tevreden, bij de mannen is dit 64%.
- Echter: één op de vijf vrouwen is tevreden, maar denkt dat de partner dat niet is. Bij één op de 6 mannen is dit ook het geval. Anders gezegd: bij bijna 20% van de ondervraagden is er een verschil in tevredenheid. In ongeveer 10% van de gevallen is men beiden niet tevreden.

9.3.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

	bevindelijk ger.	overig ger.	evangelischen	overig	geen
beiden tevreden	M: 58,9 V: 62,5	M: 61,9 V: 60,6	M: 57,5 V: 50,8	M: 58,3 V: 53,3	M: 80,0 V: 28,6
ik tevreden, partner niet	M: 4,2 V: 19,6	M: 4,4 V: 17,8	M: 3,4 V: 18,0	M: 8,3 V: 19,6	M: 0,0 V: 28,6
ik niet tevreden, partner wel	M: 21,1 V: 6,3	M: 15,6 V: 4,6	M: 20,7 V: 1,6	M: 25,0 V: 4,3	M: 10,0 V: 14,3
beiden niet tevreden	M: 7,4 V: 3,6	M: 8,1 V: 7,1	M: 9,2 V: 18,9	M: 4,2 V: 8,7	M: 0,0 V: 14,3

- Uit de tabel kan worden afgeleid dat de situatie waarin beide partners ontevreden zijn bij evangelischen het meeste voorkomt.
- Opvallend is hier het grote verschil tussen mannen en vrouwen. Tweemaal zoveel vrouwen geven aan dat beiden niet tevreden zijn.

9.3.2 Uitgesplitst naar huwelijksduur

	1-5 jaar	6-12 jaar	13-24 jaar	25-39 jaar	40 jaar +
beiden tevreden	62,8	53,3	50,8	64,3	60,9
ik tevreden, partner niet	11,0	14,8	15,7	11,0	8,3
ik niet tevreden, partner wel	3,1	12,6	13,6	9,8	9,0
beiden niet tevreden	11,8	9,6	9,7	7,8	6,0

- Opvallend is dat de tevredenheid van beiden afneemt tussen 1 en 25 jaar huwelijk, waarna het weer toeneemt.
- Dat beiden ontevreden zijn, neemt langzaam af gedurende de gehele huwelijksperiode.

9.4 Wat willen mensen zelf en wat denken ze dat hun partner wil?

Vraag 60 en 61 uit het onderzoek

	%
mannen zijn tevreden	54
mannen willen vaker	41
mannen willen minder vaak	1
vrouwen zijn tevreden	70
vrouwen willen vaker	14
vrouwen willen minder vaak	10

	%
vrouwen denken dat mannen tevreden zijn	43
vrouwen denken dat mannen vaker willen	47
vrouwen denken dat mannen minder vaak willen	3
mannen denken dat vrouwen tevreden zijn	68
mannen denken dat vrouwen vaker willen	12
mannen denken dat vrouwen minder vaak willen	15

- De tevredenheid over de frequentie is bij vrouwen (70%) hoger dan bij mannen (54%).
- Het beeld dat in deze tabellen naar voren komt sluit aan bij het bekende beeld dat mannen vaker willen vrijen: 40% wil een hogere frequentie.
- Vrouwen zijn in ruim tweederde van de gevallen tevreden. Eén op de 7 vrouwen zou vaker willen vrijen.
- Interessant is dat de beelden die men van elkaar heeft goed overeenkomen met de werkelijkheid (vergelijk de afzonderlijke cellen van tabel 1 met die van tabel 2).

9.5 Hoe belangrijk is seksualiteit in de relatie?

Vraag 59 uit het onderzoek

	mannen (%)	vrouwen (%)
heel belangrijk	15	9
belangrijk	53	52
een beetje belangrijk	18	22
niet zo belangrijk	11	11
onbelangrijk	1	3

- Mannen vinden seksualiteit iets vaker heel belangrijk dan vrouwen, maar het verschil is niet erg groot.
- Er is geen invloed van kerkelijke achtergrond.

9.5.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

	1-5 jaar	6-12 jaar	13-24 jaar	25-39 jaar	40 jaar +
heel belangrijk	13,4	8,9	11,9	11,4	11,3
belangrijk	59,8	65,2	52,1	50,2	40,6
een beetje belangrijk	20,5	14,8	23,7	19,6	19,5
niet zo belangrijk	5,5	7,4	10,6	12,9	18,0
onbelangrijk	0,0	0,0	1,3	3,9	3,8

- Er is een lichte tendens te zien van afname van hoe belangrijk men seksualiteit vindt in de relatie, maar er is een vrij constante 11% die het 'heel belangrijk' vindt.

9.6 Hoe tevreden is men in het algemeen met de seksuele relatie?

Vraag 62 uit het onderzoek

rapportcijfer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
mannen (%)	2	1	2	4	3	10	26	29	10	9
vrouwen (%)	3	1	1	3	4	8	21	32	14	8

- Het gemiddelde rapportcijfer dat men geeft aan de seksuele relatie is 7,3. Er is weinig verschil tussen mannen (7,2) en vrouwen (7,4). Dit gegeven komt overeen met het kwalitatieve onderzoek.

9.6.1 Uitgesplitst naar mannen en vrouwen

Om een ander zicht te krijgen op de tevredenheid tellen we in de volgende tabel de percentages steeds op (cumulatief). Dat betekent dat bij elk rapportcijfer het percentage staat vermeld dat dat cijfer of lager gaf.

rapportcijfer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
mannen (%) (cumulatief)	1,9	3,3	5,8	9,9	12,9	23,6	50,3	80,2	90,7	100,0
vrouwen (%) (cumulatief)	2,7	3,9	4,8	7,7	12,3	20,8	42,4	76,3	91,3	100,0

- Het cijfer loopt bij mannen sneller op dan bij vrouwen, wat wil zeggen dat mannen iets meer scoren bij de lagere rapportcijfers. Het verschil is echter niet groot.

9.6.2 Uitgesplitst naar huwelijksduur

Huwelijksduur in categorie	gem.	aantal	std. deviatie
1-5 jaar	7,88	126	1,389
6-12 jaar	7,47	134	1,724
13-24 jaar	7,13	229	1,896
25-39 jaar	7,17	245	2,012
40 jaar of meer	7,22	113	2,182
Totaal	7,32	847	1,894

- Het gemiddelde gaat iets omlaag, maar slechts heel weinig.

9.6.2a Uitgesplitst naar huwelijksduur

Rapportcijfer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-5 jaar	0	0,8	0	1,6	1,6	7,9	22,8	35,4	15,7	13,4
6-12 jaar	1,5	0,7	0,7	4,4	0,7	10,4	27,4	30,4	11,9	11,1
13-24 jaar	1,7	1,3	3,4	3,8	5,9	8,9	21,6	32,2	12,3	5,9
25-39 jaar	3,5	1,2	1,6	3,5	4,7	8,6	23,1	29,0	13,3	7,5
40 jaar +	3,8	2,3	0,8	2,3	3,0	9,0	17,3	26,3	9,8	10,5

9.6.3 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

Kerk in categorie	gem.	aantal	std. deviatie
bev. Ger.	7,61	201	1,546
overig ger.	7,46	383	1,696
evangelisch	6,89	204	2,280
Overig	6,85	66	2,275
Geen	7,17	23	1,800

- Evangelischen lijken iets minder tevreden dan m.n. bevindelijk gereformeerden, maar de spreiding binnen de groep is groot.

9.7 Heeft men wel eens problemen ervaren op het gebied van seksualiteit?

	mannen (%)	vrouwen (%)
Ja	34	36
nee	58	55

- In eenderde van de gevallen heeft men wel eens problemen ervaren op het gebied van seksualiteit.
- De cijfers van mannen en vrouwen zijn vrijwel gelijk.
- Opvallend is dat dit cijfer voor alle categorieën van huwelijksduur vrijwel gelijk is.

9.7.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

kerk in categorie	aantal	percentage
bevindelijk gereformeerd	66	31,7
overig gereformeerd	129	32,2
evangelisch	95	44,8
Overig	24	34,3
Geen	11	45,8

- Het percentage evangelischen dat wel eens problemen heeft ervaren op het gebied van seksualiteit is aanmerkelijk groter dan bij bevindelijk gereformeerden en bij overig gereformeerden.

9.7.2 Uitgesplitst naar huwelijksduur zien we het volgende beeld

huwelijksduur	ja	nee
1-5 jaar	37,0	57,5
6-12 jaar	35,6	60,0
13-24 jaar	36,9	54,7
25-39 jaar	36,5	54,9
40 jaar +	32,3	52,6

- Opvallend is dat voor alle categorieën het percentage ongeveer hetzelfde is (ruim eenderde). Dat betekent dat in de loop van de afgelopen 40 jaar het aantal problemen op het gebied van seksualiteit is toegenomen, dan wel dat de problemen voornamelijk voorkomen in de eerste 5 huwelijksjaren.

9.8 Heeft men seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk?

Vraag 71 uit het onderzoek

	mannen (%)	vrouwen (%)	totaal (%)
Ja	43	55	49
Nee	54	43	48

- In de helft van de gevallen heeft men seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk.
- Opvallend is dat vrouwen hier iets vaker met 'ja' antwoorden. Het verschil tussen mannen en vrouwen is hier niet goed te verklaren.

9.8.1 Uitgesplitst naar kerkelijke richting

kerk in categorie	frequentie	percentage
bevindelijk gereformeerd	92	44,2
overig gereformeerd	196	48,9
evangelisch	114	53,8
overig	38	54,3
geen	19	79,2

- Opvallend is de hoge score bij de groep die niet tot een kerkgenootschap behoort (al gaat het om een klein aantal in de steekproef).
- Tevens scoren evangelischen hoger dan bevindelijken.

Interessant zijn hier de cijfers per kerkgenootschap. Voor de duidelijkheid zijn de absolute aantallen waar het percentage betrekking op heeft, tussen haakjes geplaatst. Hoe kleiner het aantal, des te minder betrouwbaar is het cijfer.

	herv. G.B.	herv.	chr. ger.	(oud) ger. gem.	ger. syn.	ger. vrijg.	ned. ger.	pinkst / VE	evan ge- lisch	vrij ev.	bapt.	verg. v. gel.
Seksuele ge- meenschap gehad voor het huwelijk	44,8 (134)	54,0 (163)	51,8 (56)	16,7 (18)	53,4 (103)	36,2 (94)	46,3 (41)	51,9 (54)	58,3 (72)	38,5 (13)	60,7 (56)	29,4 (17)

- Overigens moet worden bedacht dat het niet vaststaat of de betrokken personen voor hun huwelijk ook al lid waren van het betreffende kerkgenootschap.

9.9.1 Op de vraag of men daar (d.i. met het wel of geen seksuele gemeenschap hebben voor het huwelijk) achteraf blij mee is, antwoordt men:

Vraag 68 uit het onderzoek

	mannen achteraf blij (%)	mannen achteraf niet blij (%)	vrouwen achteraf blij (%)	vrouwen achteraf niet blij (%)
Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk	47	45	50	45
GEEN Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk	91	5	85	6

- In bijna de helft van de gevallen waarin men seksuele gemeenschap heeft gehad voor het huwelijk is men daar achteraf niet blij mee. Voor mannen en vrouwen is dit gelijk.
- De tevredenheid wanneer men geen seksuele gemeenschap heeft gehad voor het huwelijk is zeer groot.

9.9.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

	bev. ger.	ov. ger.	evang.	overig	geen
Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk en daar achteraf blij mee	30,4	64,3	27,2	57,9	73,7
GEEN Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk en daar achteraf blij mee	92,9	85,6	89,9	77,4	80,0

- De bevindelijk gereformeerden en evangelischen in ons onderzoek hebben achteraf vaker spijt van het hebben van seksuele gemeenschap voor het huwelijk dan overige gereformeerden.
- Wellicht is het goed hier nader te kijken naar de kerkgenootschappen, al worden dan de aantallen soms wel heel klein. Voor de duidelijkheid zijn daarom de absolute aantallen tussen haakjes geplaatst.

9.9.1.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

	herv. G.B.	herv.	chr. ger.	(oud) ger. gem.	ger. syn.	ger. vrijg.	ned. ger.	pinkst / VE	evan gelisch	vrij ev.	bapt	verg. v. gel.
Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk en daar achteraf blij mee	23,3 (60)	68,2 (88)	44,8 (29)	33,3 (3)	76,4 (55)	23,5 (34)	84,2 (19)	21,4 (28)	26,2 (42)	60,0 (5)	29,4 (34)	20,0 (5)

- Voor het lezen van deze tabellen het volgende: Nemen we als voorbeeld de Hervormden (G.B.), dan kunnen we stellen dat van de 134 'bonders' in het onderzoek, 60 seksuele gemeenschap hebben gehad voor het huwelijk (dat is 44,8%). Van deze 60 zijn achteraf gezien 14 hier blij mee (dat is 23,3%).

9.9.2 Verandering in de tijd

De vraag kan worden gesteld of het aantal personen dat seksuele gemeenschap heeft voor het huwelijk in de laatste decennia is toegenomen. Maken we een onderverdeling naar aantal jaren huwelijk dan zien we het volgende beeld:

Seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk	1-5 jaar gehuwd	6-12 jaar gehuwd	13-24 jaar gehuwd	25-39 jaar gehuwd	40 jaar of langer gehuwd
Ja	52,4 %	45,5 %	56,8 %	47,9 %	35,0 %

- Over de jaren heen lijkt het percentage vrij stabiel te zijn en rond de 50% te liggen (met uitzondering van hen die meer dan 40 jaar gehuwd zijn, en dus getrouwd zijn voor 1964, dus voor de 'seksuele revolutie').

9.10 Ik heb voor mijn huwelijk seksuele gemeenschap gehad met een andere partner: ja

Vraag 71 uit het onderzoek

	frequentie	percentage
bevindelijk gereformeerd	20	9,6
overig gereformeerd	64	16,0
evangelisch	56	26,4
Overig	18	25,7
Geen	8	33,3

- Ook hier is opvallend dat dit bij de bevindelijk gereformeerden bijna 10% is, en bij de evangelischen ruim een kwart.

9.11 Ervaart men wat er nu te zien is in de media (tv, tijdschriften, internet) als een bedreiging voor de seksualiteit in het huwelijk?

Vraag 64 uit het onderzoek

	Mannen (%)	vrouwen (%)
volledig mee eens	17	12
enigszins mee eens	27	26
enigszins mee oneens	18	22
volledig mee oneens	34	37

- Meer dan de helft van de ondervraagden (56%) ervaart wat er te zien is in de media niet als een bedreiging voor de seksualiteit in het huwelijk. Mannen zien het iets meer als een bedreiging (44%) dan vrouwen (38%).
- In kerkelijke categorieën zien we dat de percentages bij de evangelischen het hoogst liggen.

9.11.1 Uitgesplitst naar de diverse kerkgenootschappen:

	herv G.B.	herv.	chr. ger.	oud ger. gem.	ger. syn.	ger. vrijg.	ned. ger.	pinks / VE	evangelisch	vrij ev.	bapt	verg. v. gel.
Wat er te zien is in de media, ervaar ik als een bedreiging voor de seksualiteit in ons huwelijk												
Volledig mee eens	17,9	11,7	5,4	5,6	14,6	13,8	12,2	27,8	13,9	7,7	17,9	35,3
Enigszins mee eens	31,3	25,8	23,2	33,3	21,4	29,8	17,1	29,6	36,1	23,1	14,3	35,3
Totaal eens	49,2	37,5	28,6	38,9	36,0	43,6	29,3	57,4	50,0	30,8	32,2	70,6

- Tussen de kerkgenootschappen zijn duidelijke verschillen te zien, maar rekening moet worden gehouden met de kleine aantallen bij sommige kerkgenootschappen, waardoor het cijfer niet zomaar kan worden gegeneraliseerd.

9.12 Anticonceptie

Ongeveer 45% van de ondervraagden maakt gebruik van anticonceptie. Dit is vrijwel gelijk per kerkelijke achtergrond.

9.12.1 Welke vorm van anticonceptie gebruikt men?

	mannen antwoorden (%):	vrouwen antwoorden: (%)
periodieke onthouding	1,3	3,0
de pil	28,5	37,3
condooms	27,8	18,8
sterilisatie man	27,2	20,3
sterilisatie vrouw	4,6	9,2

- De percentages in deze tabel hebben betrekking op die groep, die vraag 65 ('Maakt u gebruik van anticonceptie?') positief heeft beantwoord. De percentages tellen niet op tot 100 omdat sommigen niets hebben ingevuld, en anderen meerdere mogelijkheden hebben aangekruist (die ook niet worden meegeteld).
- Er zijn aanmerkelijke verschillen tussen mannen en vrouwen, en dat is vreemd. De pil is het meest populair, gevolgd door sterilisatie van de man en het gebruik van condooms.
- De cijfers per kerkelijke achtergrond verschillen niet veel van elkaar.

9.12.2 Uitgesplitst naar huwelijksduur zien we het volgende:

Huwelijksduur	1-5 jaar gehuwd	6-12 jaar gehuwd	13-24 jaar gehuwd	25-39 jaar gehuwd	40 jaar en langer gehuwd
maakt gebruik van enige vorm van anticonceptie (%)	59,1	69,6	59,3	31,0	11,3

- In de periode van huwelijksduur tot 25 jaar zien we dat 60 tot 70 % anticonceptie toepast.

9.12.3 Uitgesplitst naar aantal kinderen zien we het volgende

(tussen haakjes staat vermeld het aantal echtparen dat het betreft):

Aantal kinderen	0	1	2	3	4	5	6	7
Maakt gebruik van enige vorm van anticonceptie (%)	44,1 (102)	45,2 (62)	51,8 (247)	43,1 (269)	43,9 (148)	44,8 (58)	34,8 (23)	50,0 (14)

- Het percentage dat een vorm van anticonceptie toepast, stijgt enigszins tot het tweede kind, waarna het weer iets zakt. Het verschil is echter klein, en vermoedelijk niet significant. Er is dus – ongeacht het kindertal – een constant percentage van rond de 45% dat anticonceptie toepast.

9.13 Eén van ons beiden is tijdens ons huwelijk wel eens vreemd gegaan

Vraag 77 uit het onderzoek

	mannen (%)	vrouwen (%)	totaal (%)
ja	5,3	7,5	6,6
nee	90,5	87,9	88,9

9.13.1 Uitgesplitst naar kerkelijke achtergrond

kerk in categorie	frequentie	percentage
bev. ger.	3	1,4
ov. Ger.	17	4,2
evang.	27	12,7
overig	7	10,0
geen	6	25,0

- Opvallend is hier het verschil tussen de diverse kerkelijke achtergronden: bevindelijk gereformeerden gaan het minst vaak vreemd, evangelischen veel vaker (bijna 1 op de 8 ondervraagden).

9.13.2 Uitgesplitst naar kerkgenootschap

	herv.r G.B.	herv.	chr. ger.	(oud) ger. gem.	ger. syn.	ger. vrijg.	ned. ger.	pinkst/ VE	evang e lisch	vrij ev.	bapt	verg. v. gel.
Een van ons beiden is in het huwelijk wel eens vreemdgegaan	0,7	3,1	3,6	0,0	3,9	6,4	4,9	16,7	12,5	7,7	12,5	5,9

- Ook hier geldt weer: niet bekend is of personen ten tijde van het vreemdgaan ook lid waren van het kerkgenootschap. Men kan ook daarna gelovig geworden zijn. Dit moet m.n. bedacht worden bij het hoge cijfer bij Pinkster / Volle Evangelie gemeenten.
- Heeft men voor het huwelijk seksuele gemeenschap gehad met een andere partner? Van de ondervraagden van wie het hier het eerste huwelijk betreft, antwoordt 15,1 % hier met 'ja'.
- Op de vraag of men weet dat de partner voor het huwelijk seksuele gemeenschap heeft gehad met een andere partner, antwoordt 17,6 % van de ondervraagden hier met 'ja'.

N.B. Aan de hand van alle bovenstaande cijfers kan geen uitspraak worden gedaan over de betreffende kwestie binnen de diverse kerkgenootschappen. Het betref hier immers een onderzoek naar EO-leden, en niet naar leden van de diverse kerkgenootschappen.

Hoofdstuk 10: Geestelijk leven

In dit hoofdstuk is kort gevraagd naar de manier waarop mensen vorm geven aan hun geloof binnen het huwelijk.

10.1 Geloven u en uw partner beiden in God?

Vraag 78 uit het onderzoek

Van de ondervraagden geeft 93% aan dat beide partners in God geloven. Bij 4% is dit niet het geval, en bij 3% is dit niet ingevuld.

In vrijwel alle gevallen geloven beide partners in God (mannen: 96%, vrouwen 92%).

Hoe geven partners in hun huwelijk vorm aan hun gezamenlijke geloofsbeleving?

We gaven een lijst van mogelijke gezamenlijke activiteiten en vroegen of en wanneer mensen deze verrichten. Daarbij maakten we een onderscheid tussen 'op vaste momenten' en 'als we daar samen behoefte aan hebben' (of beide) en 'nooit'. (Tabel in procenten)

	Op vaste momenten	Als we daar samen behoefte aan hebben	Op vaste momenten en als we daar samen behoefte aan hebben	Nooit
a. ik ga voor in gebed	32	20	19	21
b. mijn partner gaat voor in gebed	27	20	21	24
c. samen beiden hardop bidden	13	25	12	41
d. samen in stilte bidden	31	28	13	22
e. samen zingen	16	29	8	40
f. samen bijbel lezen	48	16	16	15
g. samen naar de kerk gaan	73	8	10	6
h. samen deelnemen aan activiteiten van de gemeente	39	22	14	19
i. de ander op de hoogte houden van hoogtepunten in het geloof	10	63	9	12
j. de ander op de hoogte houden van dieptepunten in het geloof	8	66	7	14
k. samen zoeken naar de wil van God bij beslissingen	10	58	15	12
l. samen discussiëren over het geloof	7	72	10	7

- Het minst bidt men samen beiden hardop en zingt men samen (40% doet dit nooit).
- Vooral op vaste momenten gaat men samen naar de kerk, of gaat één van beiden voor in gebed.
- Vooral als men daar behoefte aan heeft discussieert men over het geloof, en laat men de ander delen in hoogte- en dieptepunten van het geloof.

10.1.1 Uitgesplitst naar huwelijksduur

	Op vaste momenten	Als we daar samen behoefte aan hebben	Op vaste momenten en als we daar samen behoefte aan hebben	Nooit
a. ik ga voor in gebed	1-5: 22 6-12: 26 13-24: 32 25-39: 43 40 + : 40	1-5: 36 6-12: 25 13-24: 23 25-39: 10 40 + : 9	1-5: 24 6-12: 27 13-24: 22 25-39: 17 40 + : 11	1-5: 15 6-12: 17 13-24: 20 25-39: 20 40 + : 21
b. mijn partner gaat voor in gebed	1-5: 26 6-12: 23 13-24: 24 25-39: 30 40 + : 21	1-5: 29 6-12: 22 13-24: 21 25-39: 18 40 + : 15	1-5: 28 6-12: 30 13-24: 24 25-39: 15 40 + : 12	1-5: 13 6-12: 19 13-24: 27 25-39: 27 40 + : 32
c. samen beiden hardop bidden	1-5: 12 6-12: 10 13-24: 9 25-39: 17 40 + : 17	1-5: 39 6-12: 33 13-24: 30 25-39: 18 40 + : 13	1-5: 15 6-12: 16 13-24: 11 25-39: 12 40 + : 7	1-5: 31 6-12: 37 13-24: 45 25-39: 43 40 + : 41
d. samen in stilte bidden	1-5: 26 6-12: 27 13-24: 25 25-39: 35 40 + : 47	1-5: 33 6-12: 34 13-24: 31 25-39: 27 40 + : 17	1-5: 9 6-12: 10 13-24: 14 25-39: 17 40 + : 4	1-5: 31 6-12: 26 13-24: 27 25-39: 14 40 + : 15
e. samen zingen	1-5: 11 6-12: 15 13-24: 14 25-39: 18 40 + : 19	1-5: 39 6-12: 33 13-24: 26 25-39: 29 40 + : 21	1-5: 6 6-12: 9 13-24: 11 25-39: 8 40 + : 9	1-5: 43 6-12: 39 13-24: 45 25-39: 37 40 + : 32
f. samen bijbel lezen	1-5: 45 6-12: 43 13-24: 40 25-39: 52 40 + : 63	1-5: 31 6-12: 23 13-24: 16 25-39: 13 40 + : 5	1-5: 16 6-12: 20 13-24: 23 25-39: 15 40 + : 6	1-5: 8 6-12: 11 13-24: 18 25-39: 14 40 + : 16
g. samen naar de kerk gaan	1-5: 73 6-12: 79 13-24: 79 25-39: 70 40 + : 65	1-5: 9 6-12: 8 13-24: 6 25-39: 7 40 + : 9	1-5: 12 6-12: 11 13-24: 10 25-39: 12 40 + : 6	1-5: 5 6-12: 2 13-24: 3 25-39: 8 40 + : 11
h. samen deelnemen aan activiteiten van de gemeente	1-5: 47 6-12: 34 13-24: 41 25-39: 38 40 + : 37	1-5: 22 6-12: 23 13-24: 22 25-39: 23 40 + : 22	1-5: 18 6-12: 19 13-24: 18 25-39: 12 40 + : 6	1-5: 12 6-12: 20 13-24: 17 25-39: 22 40 + : 20
i. de ander laten delen in de hoogtepunten in het geloof	1-5: 7 6-12: 5 13-24: 9 25-39: 15 40 + : 15	1-5: 76 6-12: 74 13-24: 70 25-39: 51 40 + : 46	1-5: 3 6-12: 4 13-24: 8 25-39: 10 40 + : 13	1-5: 11 6-12: 14 13-24: 11 25-39: 14 40 + : 12
j. de ander laten delen in de dieptepunten in het geloof	1-5: 5 6-12: 2 13-24: 6 25-39: 12 40 + : 14	1-5: 79 6-12: 72 13-24: 72 25-39: 55 40 + : 54	1-5: 3 6-12: 6 13-24: 9 25-39: 9 40 + : 8	1-5: 9 6-12: 15 13-24: 13 25-39: 17 40 + : 11
k. samen zoeken naar de wil van God bij beslissingen	1-5: 7 6-12: 3 13-24: 9 25-39: 13 40 + : 18	1-5: 68 6-12: 71 13-24: 61 25-39: 51 40 + : 43	1-5: 17 6-12: 16 13-24: 14 25-39: 15 40 + : 15	1-5: 7 6-12: 8 13-24: 13 25-39: 16 40 + : 11
l. samen discussiëren over het geloof	1-5: 7 6-12: 1 13-24: 4 25-39: 13 40 + : 13	1-5: 81 6-12: 84 13-24: 72 25-39: 65 40 + : 62	1-5: 6 6-12: 10 13-24: 14 25-39: 12 40 + : 8	1-5: 6 6-12: 2 13-24: 8 25-39: 7 40 + : 8

- Langjarige huwelijken scoren hoger bij 'op vaste momenten' dan bij 'als we daar samen behoefte aan hebben' (kolom 1 en 2 vergeleken) bij:
 - één van beiden gaat voor in gebed
 - samen beiden hardop bidden
 - samen in stilte bidden
 - samen bijbel lezen
 - de ander laten delen in de hoogte- en dieptepunten van het geloof

- Over het geheel genomen geven echtparen naarmate ze langer getrouwd zijn meer vorm aan hun geloof op vaste momenten dan wanneer men daar behoefte aan heeft.

- Het samen in stilte bidden doen langgehuwden vaker dan jonggehuwden; het hardop bidden van één van beiden gebeurt daarentegen bij jonggehuwden.

H.11 Christelijk geloof en huwelijk**11.1 Inleiding**

Na de presentatie van alle gegevens wordt in dit hoofdstuk geprobeerd de hoofdvraag voor het voetlicht te halen: op welke wijze is het christelijk geloof van invloed op de opvattingen over en vormgeving van het huwelijk onder de achterban van de EO? Per hoofdstuk zal deze vraag beknopt, in de vorm van korte conclusies, beantwoord worden, gevolgd door enkele duidingen. Na deze hoofdstuksgewijze behandeling volgen enkele slotconclusies met een meer generiek karakter.

11.2 Hoofdstuk 3: Opvattingen over het huwelijk

1. Hoewel de achterban van de EO duidelijk niet afwijzend staat tegenover moderne ontwikkelingen in het huwelijk als 'meer praten, vrijere taakverdeling, zelfontplooiing, meer ruimte voor vrouwen en emancipatie', baseert men daar het huwelijksgeluk niet op.
2. Uit wat dan wel belangrijk wordt gevonden voor het eigen huwelijk (vertrouwen, er zijn voor de ander (zorgen), emoties tonen en delen, samen groeien in geloof en samen vorm geven aan de dienst aan God) blijkt dat men streeft naar een gemeenschap die gekenmerkt wordt door betrouwbaarheid en openheid naar elkaar en samen naar God toe. Ook als dit offers vraagt (er zijn voor de ander en zorgen).
3. Deze eigen doelen corresponderen in hoge mate met wat men ziet als Gods doelen met het huwelijk.
4. Dat wat men ziet als Gods doelen met het huwelijk, correspondeert in hoge mate met hetgeen in de protestantse traditie al enkele eeuwen lang als het doel van het huwelijk gezien wordt. Op dit punt is er dus sprake van weinig verschuiving, zo lijkt.
5. De wisselwerking tussen geloof en huwelijk wordt onder meer zichtbaar doordat men geluk toeschrijft aan God en Zijn aanwezigheid opmerkt in tijden van verdriet. Ook de interactie met elkaar wordt gerelateerd aan het geloof. Verwijdering in het huwelijk kan leiden tot verwijdering in het geloof. Schuldig voelen tegenover partner kan leiden tot schuldgevoelens tegenover God.
6. Echtscheiding behoort duidelijk niet tot de voor de hand liggende mogelijkheden bij het sluiten van een huwelijk en past niet in de doelen van God met het huwelijk. Op dit punt stelt men zich terughoudend op.
7. Tegelijkertijd is ook duidelijk dat de klassiek christelijke opvatting dat echtscheiding alleen geoorloofd is bij overspel (en eventueel bij het structureel tegenwerken in de beoefening van het christelijk geloof), minder algemene instemming heeft. Het begrip voor echtscheiding bij ingrijpende huwelijksproblemen en het geloof dat dit ook bijbels is, is relatief groot gezien de traditie. Of dit voortkomt uit verzet tegen het onrecht in het huwelijk (mishandeling, structurele vervreemding) dan wel uit medelijden met hen die aan hun huwelijk lijden, is aan de hand van de uitkomsten niet duidelijk te maken. Wel dat het begrip voor diegenen die scheiden toeneemt. God vraagt, in de ogen van een groot deel van de EO-achterban, niet van mensen dat zij vasthouden aan een huwelijk als zij daarin duurzaam ongelukkig zijn.

11.2.1 Duiding

- a. Het huwelijk wordt beleefd als een instelling van God. Dit vraagt inzet, toewijding, betrouwbaarheid en christelijke gehoorzaamheid van mensen.
- b. Het gaat hierbij niet om een formeel vasthouden aan Gods regels voor het huwelijk noch om het formeel vasthouden aan burgerlijke regels. Er is ruimte om creatief vorm te geven aan het huwelijk. De gezindheid van trouw, liefde en wederzijdse zorg is belangrijker dan regels.
- c. Nadrukkelijk beleefd men het huwelijk niet als een contract tussen twee personen, maar als een verbintenis voor Gods aangezicht. Het is ook een verbintenis waarin God optreedt. Als bringer van geluk en als aanspreekpunt in tijden van verdriet. Grote waarde wordt gehecht aan het verbinden van de gemeenschap met elkaar en de gemeenschap met God.
- d. Tegelijkertijd betekent dit mogelijk ook dat men meer moeite heeft met het huwelijk als instituut wanneer er sprake is van duurzame vervreemding en aantasting van de gemeenschap en wordt het steeds minder als teken van gehoorzaamheid aan God gezien om dan toch vast te houden aan het huwelijk. Als de gezindheid ontbreekt om samen verder vorm te geven aan het huwelijk neemt de ruimte toe om de regel dat je niet mag scheiden te relativiseren. De gezindheidsmoraal lijkt de regelethiek te relativiseren.

11.3 Hoofdstuk 4: Partnerkeuze

8. Verliefd worden lijkt ook voor de EO-achterban een moeilijk te besturen proces. Het gebeurt. Men valt voor schoonheid, een blik, woorden enz. Geloof kan hier een rol in spelen, maar ook dan gaan gevoelens zo hun weg. Het is in ieder geval niet zo dat men verstandelijk kiest voor een gelovig iemand, zonder verdere voorwaarden.
9. Relaties worden serieus voortgezet als de partner betrouwbaar is, je er goed mee kunt praten en hetzelfde geloof deelt. Het hebben van eenzelfde visie op het leven en het kunnen putten uit eenzelfde zingeving wordt blijikbaar als voorwaarde gezien om samen verder te kunnen gaan. In die zin kan gesteld worden dat het geloof een belangrijke bedding biedt om een gemeenschappelijke oriëntatie op het leven te ontwikkelen.
10. In de EO-achterban kiest men de partner zelf. Ouders en vrienden mogen adviseren, vooral bij vrouwen, uiteindelijk kiest men zelf. Opvallend hierbij is dat men over die keuze in grote getale (60%) met God spreekt.
11. Ruim 90% gelooft ook dat God hen bij elkaar gebracht heeft.
12. Ruim 90% hecht ook waarde aan een bijzondere kerkdienst bij aanvang van het huwelijk om God dank te zeggen en om zijn zegen te vragen.

11.3.1 Duiding

- e. In de partnerkeuze lijken autonomie en leiding om elkaar heen te draaien. Men kiest zelf een partner en gelooft tegelijkertijd dat God hen bij elkaar gebracht heeft. Men gelooft dat God het huwelijk gewild heeft en men vraagt om een zegen. Hiermee lijkt gestalte gegeven te worden aan de bijbelse zinsnede: het werk onzer handen, bevestig dat.
- f. In de bewuste keuze om de relatie serieus voort te zetten spelen met name begrippen als betrouwbaarheid, delen van hetzelfde geloof, met elkaar kunnen praten enz. een grote rol. De kwaliteitscriteria lijken eerder voort te komen uit het christelijke verhaal over liefde dan uit het economische (lage waardering voor baan en studie) of burgerlijke vertoog (lage waardering voor milieu).
- g. Tegelijkertijd is ook duidelijk dat in de partnerkeuze en de beslissing om te huwen 'het met elkaar goed hebben en samen met God' een grotere rol speelt dan de meer institutionele of ambtelijke aspecten van het huwelijk. De romantisering van het huwelijk is aan de EO-achterban niet voorbijgegaan, maar wordt geïntegreerd in het christelijk geloof. God brengt geen christenen bij elkaar omdat zij christenen zijn, maar wil christelijke stellen zegenen die elkaar gevonden hebben en van elkaar houden.

11.4 Hoofdstuk 5: Rol en taakverdeling

13. Verhoudingsgewijs herkennen mannen zich minder in, cultureel gezien, typisch mannelijke eigenschappen dan vrouwen in typisch vrouwelijke eigenschappen.
14. Man-zijn wordt nog steeds nadrukkelijk gekoppeld aan betaalde arbeid, zorgen voor het gezinsinkomen en moeizaam spreken over gevoelens.
15. Het vrouwbeeld staat meer in het teken van zorg, huishouden en huiselijke sfeer en emotioneel invoelend zijn.
16. Opmerkelijk is de grote waarde die gehecht wordt aan de bijbel voor het huwelijk en de grote moeite die men heeft concreet gestalte te geven aan rolvoorschriften voor mannen en vrouwen. Blijkbaar kost het moeite de kloof tussen de eigen culturele opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid en die van de bijbel te dichten.

11.4.1 Duiding

- h. Mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn zowel cultureel als bijbels gezien moeizaam te definiëren begrippen geworden. De EO-achterban lijkt zelf invulling te geven aan hun man-zijn en vrouw-zijn. Klassiek culturele patronen zijn nog wel herkenbaar, maar niet scherp omlind. Opmerkelijk hierbij is dat de bijbelse richtlijnen hierbij eerder verlegenheid lijken op te roepen dan duidelijkheid. Ook hier zie je een toename van de vrijheid om er dan zelf maar een vorm voor te vinden.
- i. Gevolg hiervan is wel dat het institutionele karakter van het huwelijk, met vastgelegde rollen voor mannen en vrouwen, afneemt. Het huwelijk is steeds minder een patroon waar je in stapt, maar meer een relatievorm waar je zelf vorm aan geeft. Bijbelse richtlijnen als liefde en zorg zijn daarbij bepalend, maar concrete regels over de taak van de man en vrouw spelen minder een rol.
- j. Gezien de uitslag bij de eigenschappen lijkt het vooral moeilijk om te onderscheiden wat mannelijkheid is, terwijl bij de concrete bijbelteksten mannen daar minder moeite mee hadden dan vrouwen.
- k. Ondanks de veelheid aan artikelen, lezingen, boeken en getuigenissen over de betekenis van de bijbelse rolvoorschriften en de actualiteit ervan in christelijke kring, heeft een groot deel van de EO-achterban moeite met de toepassing van deze teksten. Blijkbaar is de veelheid aan publicaties niet overtuigend en duidt deze eerder op een verlegenheid die door de veelheid alleen maar bevestigd wordt.

11.5 Hoofdstuk 6: Communicatie

17. Als er kinderen zijn, wordt daar het meeste over gepraat in de relatie. 'Werk, carrière en belevenissen' en 'ontwikkelingen in kerk of gemeente' volgt daarna.
18. Het huwelijk als gespreksonderwerp (behoeften en wensen, seksualiteit, huwelijksbeleving) staat minder vaak op de agenda.
19. Vrouwen hebben op het gebied van communicatie meer wensen ten aanzien van mannen dan andersom.
20. Mannen zijn kritisch naar zichzelf als het gaat om hun communicatieve vaardigheden, en hebben sterk het gevoel het op een aantal punten beter te moeten doen.
21. Mannen en vrouwen vinden veel praten zeer belangrijk voor een goed huwelijk. Overigens is opvallend dat dit afneemt naarmate het huwelijk langer duurt.
22. Als het gaat om communicatie, zoeken vrouwen vaker dan mannen hun heil buiten hun huwelijk. Zo geven vrouwen aan dat zij gemakkelijker met vriendinnen over het geloof praten dan met hun eigen partner.
23. Om uitdrukking te geven aan de liefde voor elkaar is een lichamelijke aanraking het meest gebruikt. Mannen nemen vaker een presentje mee voor hun vrouw dan andersom.
24. Men overschat zijn/haar eigen gedrag. Men denkt meer liefde te tonen dan de ander opmerkt. Dit is structureel, voor beide seksen.

11.5.1 Duiding

- l. Een groot deel van de communicatie in huwelijken van EO-leden gaat over ontwikkelingen in kerk of gemeente, meer dan geloofsopvattingen of wat men beleeft in het geloof.
- m. Ten aanzien van de communicatieve vaardigheden blijken vrouwen dat hun mannen nog veel kunnen verbeteren. Dat vinden de mannen overigens vaak zelf ook. Beide seksen ervaren kennelijk een probleem ten aanzien van de mannelijke communicatie. Dit zou bij vrouwen kunnen leiden tot ontevredenheid en bij mannen tot een gevoel van tekortschieten.
- n. Het is de vraag of mannen vinden dat zij tekortschieten omdat zij zelf die mening zijn toegedaan, of omdat hun vrouw dat vindt.
- o. Hoewel iedereen het met elkaar praten van groot belang vindt voor een goed huwelijk, verschuift het accent toch naarmate men langer gehuwd is. In de eerste jaren is praten nodig om elkaar te leren kennen, maar ook komt er in latere jaren meer nadruk te liggen op het doen van taken en het nemen van verantwoordelijkheden. Dit zal te maken hebben met het feit dat de verantwoordelijkheden (bijv. t.a.v. de opvoeding van kinderen) ook daadwerkelijk toenemen.
- p. Nog steeds is het zo dat mannen vaker iets meenemen voor hun vrouw dan andersom. Kennelijk is dit vooral voor mannen een manier om uiting te geven aan hun liefde voor hun vrouw.
- q. Ten aanzien van de waarneming van de liefde die men zelf toont, en die de ander toont, is er bij beide seksen een vertekening. Men overschat zichzelf, en daarmee onderschat men de ander. Dit kan een bron zijn voor ontevredenheid en conflicten.

11.6 Hoofdstuk 7: Besluitvorming en conflicten

25. Men vindt in meerderheid dat christelijke huwelijken niet veel verschillen van andere huwelijken als het gaat om het vóórkomen van conflicten.
26. Ruim tweederde vindt dat je in een conflict eerder moet toegeven omdat de bijbel dat zegt.
27. Eenderde van de EO-leden ziet het 'hoofd' zijn van de man geconcretiseerd in het feit dat hij de doorslag geeft bij het nemen van beslissingen.
28. Conflicten worden meestal opgelost door te vergeven.
29. Er is in 75% van de gevallen nooit hulp van een buitenstaander ingeroepen voor het oplossen van een conflict.
30. In 4 tot 9% van de gevallen wordt men door de partner geslagen. In 7 tot 12% voelt men zich wel eens onveilig in het huwelijk.

11.6.1 Duiding

- r. Als het gaat om het vóórkomen van conflicten is men weinig idealistisch. Kennelijk is er op dit punt geen invloed merkbaar van geloof of bijbels denken. Christenen hebben kennelijk net zoveel conflicten als anderen.
- s. Als het gaat om het omgaan met conflicten blijkt dat een grote minderheid vindt dat je in een conflict moet toegeven op bijbelse gronden. Hier zien we dus een sterke invloed van de bijbel. Let wel: het gaat hier om een opvatting, en niet om gedrag.
- t. Er zijn op enkele punten verschillen tussen mannen en vrouwen. Mannen lijken wat meer idealistische opvattingen te hebben over conflicten (komen minder voor, je moet meer toegeven).
- u. Het 'hoofd' zijn van de man komt voor eenderde van de ondervraagden tot uiting in het feit dat de man de doorslag geeft bij beslissingen waar men niet uitkomt. Mannen en vrouwen verschillen hierin nauwelijks. Dit komt overeen met de cijfers bij vraag 35 (hoofdstuk 4) waar 48% van de mannen en 35% van de vrouwen aangaf deze tekst in praktijk te brengen.
- v. Conflicten worden in 60% van de gevallen opgelost door te vergeven. Dat betekent dat er serieus werk wordt gemaakt van het oplossen van conflicten, en dat problemen niet worden togedekt.
- w. Echtparen zijn goed in staat om hun conflicten zonder hulp van buitenaf op te lossen.
- x. Mannen lijken iets nuchterder en vromer te zijn in het oplossen van conflicten. Vrouwen geven meer aan flink ruzie te kunnen maken. Let wel: het gaat hier om een zelf-beoordeling.
- y. De cijfers met betrekking tot huiselijk geweld zijn niet hoog, in vergelijking met landelijke cijfers. Toch is er een indicatie dat men zich in 10% van de huwelijken onveilig voelt.

11.7 Hoofdstuk 8: Omgeving en relatie

31. Mannen hechten meer belang aan het hebben van gezamenlijke vrienden dan vrouwen. Vrouwen vinden het hebben van meerdere vertrouwde vrienden, naast de partner, belangrijker dan mannen.
32. In lijn daarmee geven vrouwen beduidend meer aan dan mannen dat zij goede vrienden (vriendinnen) hebben met wie zij intieme zaken delen.
33. Beide seksen ervaren zelf dat zij meer intieme vrienden hebben dan de ander opmerkt.
34. Mannen zijn iets strenger ten aanzien van de toelaatbaarheid van dure of tijdverslindende hobby's.

11.7.1 Duiding

- z. Vrouwen hebben meer vriendschappen buiten het huwelijk. Het lijkt er op dat waar het gaat om vriendschap, maar ook om communicatie (zie hoofdstuk 5, conclusie 6). Dit kan samenhangen met het feit dat vrouwen meer eisen stellen aan communicatie (zie hoofdstuk 5 conclusie 3) dan mannen. Mannen zoeken kennelijk hun vriendschap vooral in het huwelijk. Op dit punt zijn er dus duidelijke verschillen tussen man en vrouw.
- aa. Opvallend is ook hier weer (zie ook hoofdstuk 5, conclusie 8) dat het beeld dat men van zichzelf heeft, afwijkt van dat wat de ander heeft van de persoon. Er kunnen dus nogal wat vertekende beelden bestaan over de ander (of over zichzelf).
- bb. Mannen en vrouwen geven even vaak aan dat zij gezamenlijke vrienden hebben met wie zij intieme zaken delen. Als we dit vergelijken met de eerste vraag in dit onderdeel (of het goed is als man en vrouw zoveel mogelijk gezamenlijke vrienden hebben) dan zou kunnen worden geconcludeerd dat mannen dit in de praktijk minder ervaren dan door hen gewenst, terwijl dit voor vrouwen eerder andersom is.

11.8 Hoofdstuk 9: Seksualiteit

35. Uitdrukking van liefde wordt gezien als de belangrijkste reden om te vrijen, daarna lust en ontspanning. Voor 'lust' ligt het percentage bij mannen hoger.
36. Als reden om te vrijen geven vrouwen in bijna een kwart van de gevallen aan 'omdat de partner het wil'.
37. Eenderde van de ondervraagden vrijt gemiddeld één keer per week. 17% vrijt vaker dan één keer per week, ongeveer 40% vrijt minder dan één keer per week.
38. Opvallend is dat voor elke huwelijksduur het percentage dat aangeeft wel eens problemen te hebben ervaren op het gebied van de seksualiteit, ongeveer hetzelfde is (ruim eenderde).
39. Over de jaren heen lijkt het percentage mensen dat voor het huwelijk seksuele gemeenschap heeft gehad, vrij stabiel te zijn en rond de 50% te liggen (met uitzondering van hen die meer dan 40 jaar gehuwd zijn, en dus getrouwd zijn voor 1964, dus voor de 'seksuele revolutie').
40. Ongeveer de helft van de mensen die voor het huwelijk seksuele gemeenschap hebben gehad, heeft daar achteraf spijt van.
41. Ongeveer 45% van de ondervraagden maakt gebruik van anticonceptie. In de periode van huwelijksduur tot 25 jaar zien we dat 60 tot 70 % anticonceptie toepast.
42. Het gebruik van anticonceptie neemt niet toe met het kindertal.
43. De pil is het meest gebruikte middel. Periodieke onthouding is vrijwel nihil. Sterilisatie van de man neemt toe in de periode 13 tot 25 jaar huwelijk, tot 44%.
44. In tussen de 7 en 10% van de gevallen is één van beide partners wel eens vreemdgegaan tijdens het huwelijk. Dit percentage ligt in evangelische kringen beduidend hoger dan in bevindelijke kringen.
45. In ongeveer 15% heeft in ieder geval één beide partners voor het huwelijk seksuele gemeenschap gehad met een andere partner. Ook hier zien we dezelfde kerkelijke verdeling als bij het vorige punt.
46. Mannen lijken de beelden die via de media tot hen komen iets meer als een bedreiging te zien voor de seksualiteit binnen het huwelijk dan vrouwen. Voor het beide seksen is het echter minder dan de helft.

11.8.1 Duiding

- cc. We kunnen enkele ontwikkelingen van de seksualiteit terugvinden in de gegevens. Het feit dat vooral in de huwelijken van 6 tot 12 jaar de reden 'omdat de partner het wil' het meest genoemd wordt, kan worden toegeschreven aan het feit dit een drukke periode is, met vaak kleine kinderen. Dat de reden 'lust' bij vrouwen na 5 jaar toeneemt, kan wijzen op een seksuele ontwikkeling bij vrouwen.
- dd. Wat betreft de frequentie van het vrijen kunnen we een vergelijking maken met cijfers uit Nederlands onderzoek van 14 jaar geleden. Een Nederlands onderzoek uit 1991 laat zien dat in het algemeen deze cijfers aanmerkelijk hoger liggen. De gegevens zijn te vinden in: Seksualiteit in Nederland, G.J. van Zessen & T. Sandfort (red), Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger 1991, p.66). In dat onderzoek gaf ruim 20% aan 1 keer per week te vrijen (in ons onderzoek is dit 33%). Vaker dan 1 keer per week vrijde 56% (in ons onderzoek is dit 17%). Minder dan 1 keer per week vrijde 22% (in ons onderzoek is dit 36%).
De frequentie van het vrijen ligt bij onze onderzoeksgroep dus aanmerkelijk lager dan bij een doorsnee van de Nederlandse bevolking.
Anderzijds geven respondenten in overgrote meerderheid aan seksualiteit belangrijk (53%) of 'heel belangrijk' (13%) te vinden. Er is hier sprake van enige onvrede. Van de respondenten geeft 55% aan vaker te willen vrijen (41% van de mannen, 14% van de vrouwen).
- ee. Uit de cijfers kan worden afgeleid dat in 4 van de 10 huwelijken één of beide partners niet tevreden is met de frequentie. Dit duidt op een forse ontevredenheid. De ontevredenheid is bij de mannen sterker. Vreemd genoeg komt dit niet terug in het rapportcijfer dat men aan de seksualiteit geeft: dit is iets lager (7,3) dan in het genoemde onderzoek uit 1991 (7,8).
- ff. De ontevredenheid over de frequentie van het vrijen is bij evangelischen het grootst. Tegelijkertijd rapporteren evangelischen het meeste dat men wel eens problemen heeft ervaren op het gebied van seksualiteit. Dit kan te maken hebben met het feit dat evangelischen meer open staan voor hun gevoelens en ook meer bezig zijn met hun relatie (er meer op reflecteren) en daardoor andere verwachtingen hebben of eerder iets

problematiseren (vergelijk het feit dat veel evangelischen wel eens een conferentie hebben bezocht over huwelijk en relaties).

- gg. Het constante cijfer van problemen met de seksualiteit van eenderde, kan betekenen dat de problemen voornamelijk voorkomen in de eerste 5 huwelijksjaren, en weinig later ontstaan, of dat het aantal problemen op het gebied van seksualiteit is toegenomen in de afgelopen 40 jaar. De laatste verklaring lijkt het meest aannemelijk.
- hh. Ongeveer de helft van de ondervraagden heeft seksuele gemeenschap gehad voor het huwelijk. Dat wijkt nogal sterk af van wat in de kerken wordt geleerd op dit gebied. Er is hier dan ook een sterke discrepantie tussen leer en leven, met name in evangelische kring. Wel moet hier worden bedacht dat niet vast staat dat de ondervraagden ook voor hun huwelijk reeds lid van de betreffende kerk waren.
- ii. Het feit dat ongeveer de helft achteraf spijt heeft van seksuele gemeenschap voor het huwelijk, kan duiden op het feit dat het indertijd geen bewuste keuze is geweest, en de geest dus wel gewillig was, maar het vlees zwak. Voor de andere helft kan gelden dat men de gebeurtenis rationaliseert.
- jj. Het feit dat de percentages van vreemdgaan in evangelische kringen hoger liggen dan in bevindelijke kring kan te maken hebben met het verschijnsel dat men in eerstgenoemde kringen meer open staat voor de eigen gevoelens of hier meer ruimte voor laat. Echter: de cijfers kunnen ook te maken hebben met het feit dat in evangelische kringen meer personen verkeren die uit de wereld tot geloof zijn gekomen, en dus mogelijk ten tijde van het vreemdgaan geen lid waren van het kerkgenootschap.

11.9 Hoofdstuk 10: Geestelijk leven

47. Over het geheel genomen geven echtparen naarmate ze langer getrouwd zijn, meer vorm aan hun geloof op vaste momenten dan wanneer men daar behoefte aan heeft.
48. Het samen in stilte bidden doen langgehuwden vaker dan jonggehuwden; het hardop bidden van één van beiden gebeurt daarentegen bij jonggehuwden.

11.9.1 Duiding

- kk. Oudere echtparen lijken bij hun gezamenlijke geloofsbeleving meer te bouwen op vaste structuren en afspraken, dan jongere echtparen. De vraag is of dit komt door een verschil in generatie, of doordat een huwelijk na verloop van jaren meer vaste patronen kent.

11.10 Slotoverwegingen

Wie op afstand staat, ziet soms meer. Na tijden bezig te zijn geweest met analyses op microniveau wordt de waarheid van deze uitspraak des te duidelijker. Tegelijkertijd groeit het besef dat de afstand mogelijk juist ontbreekt. Daarom geen eindconclusies maar slotoverwegingen.

- I. Het overgrote deel van de EO-achterban ervaart hun huwelijk niet als een produkt van eigen handelen en als iets van zichzelf of elkaar, maar als een instelling van God. Het christelijk geloof wordt dan ook direct betrokken op het huwelijk en het huwelijk werkt ook door in het christelijk geloof.
- II. Uit het onderzoek 'De boodschap en de kloof' kwam naar voren dat de ervaring van het geloof, de relatie met God en de geborgenheid belangrijker werden gevonden dan de leerstellige en institutionele aspecten van het geloof. Deze tendens lijkt zich met betrekking tot het huwelijk ook voor te doen. Veel waarde wordt gehecht aan gezamenlijkheid, intimiteit, vertrouwelijkheid en geborgenheid, terwijl de openheid met betrekking tot de meer formele en institutionele aspecten van het huwelijk aanzienlijk is. Rolpatronen liggen niet vast en uit de waardenschaal blijkt dat er weinig behoefte is aan regelen en formaliseren.
- III. Dezelfde tendens is ook zichtbaar waar het gaat om de wisselwerking tussen christelijk geloof en huwelijk. Uit de beantwoording van diverse vragen blijkt dat men Gods hand en aanwezigheid in het huwelijk ervaart en ervaren heeft. Ook uit de gespreksonderwerpen, doelen en liturgische handelingen komt het beeld naar voren dat geloof en huwelijk nauw op elkaar betrokken worden. Tegelijkertijd wordt uit de beantwoording van de vragen rond echtscheiding en bijbelse rolvoorschriften voor mannen en vrouwen ook duidelijk dat de aanwezigheid van God niet direct leidt tot een specifieke formalisering of institutionalisering van het huwelijk. Ook in het christelijke huwelijk is veel bespreekbaar en onderhandelbaar. Wellicht verklaart dit ook het grote belang dat aan praten, delen en luisteren gehecht wordt. Geloof is meer in het hier en nu werkzaam, zij het dat het nog steeds vooraf vaste ordeningen en principes oplevert. Maar het lijkt er op dat de weerbarstige werkelijkheid hier wel weerwerk mag leveren.
- IV. Inmiddels klassiek christelijke opvattingen op het gebied van de huwelijksmoraal, over de rolverdeling van mannen en vrouwen, seksualiteit, anticonceptie en echtscheiding lijken hun absolute geldingskracht verloren te hebben. Tegelijkertijd werken ze nog wel door. De feitelijke inrichting van huwelijken is nog steeds tamelijk klassiek. De openheid naar echtscheiding is er één van alleen in uiterste situaties. De seksuele moraal lijkt niet echt te verschuiven, zij het dat anticonceptie wel in hoge mate geaccepteerd lijkt te zijn. Maar het is allemaal niet meer onbetwist en de tolerantie naar andere opvattingen groeit. Eerder een conservatieve opstelling dan een fundamentele.

Hoofdstuk 12: Samenvattingen

12.1 Samenvatting Hoofdstuk 3: Opvattingen over het huwelijk

12.1.1 Inleiding

Hoe waardeert de EO-achterban de ontwikkelingen rond het huwelijk? Hoe verbinden zij dat met hun geloof in God? Heeft het gevolgen voor wat zij zelf van het huwelijk verwachten? En hoe denkt men over echtscheiding? Wanneer is dat geoorloofd?

12.1.2 Veranderingen

De respondenten herkennen veel genoemde karakteristieken van het moderne huwelijk (meer praten, meer ruimte voor zelfontplooiing, vrijere taakverdeling, groter belang van seksualiteit e.d.). Het moderne huwelijk biedt meer vrijheid en ruimte voor zelfontplooiing. De meeste winst is hier behaald door vrouwen, zo geven ze aan.

Over de bijdrage die het heeft geleverd aan de kwaliteit van het moderne huwelijk is men ambivalent. Slechts 40.8% van de respondenten geeft aan dat het moderne huwelijk bijdraagt aan geluk. Daarbij moet worden aangegeven dat de grote meerderheid hiervan vooral het enigszins mee eens heeft aangekruist.

Een meerderheid van de respondenten is overigens wel van mening dat emancipatie van vrouwen bij heeft gedragen aan de kwaliteit van het huwelijk. Maar die meerderheid is minder ruim (70.1%) en ook minder uitgesproken. Slechts 14.3% was het hier zeer mee eens. De score van 70.1 wordt vooral gehaald door de 55.8% die enigszins mee eens heeft ingevuld.

12.1.3 Centrale waarden

De vijf belangrijkste waarden voor het huwelijk zijn: vertrouwen, er zijn voor de ander (zorgen), emoties tonen en delen, samen groeien in geloof, samen vorm geven aan de dienst aan God.

Individualistische opvattingen als zelfontplooiing en voor jezelf opkomen scoren laag.

Relatief veel 'samen' waarden scoren hoog (hechte band, geloofsgroei, stimuleren, delen van geloof en emoties, samen doen, samen oud worden en kinderen). Veel waarde wordt blijkbaar gehecht aan een intensieve en op elkaar betrokken relatie.

Zakelijke punten scoren laag: afspraken maken, gewoonten ontwikkelen, voorspelbaarheid.

12.1.4 Gods doel met het huwelijk

De volgende doelen worden gezien als Gods doel met het huwelijk:

Elkaar liefhebben
Hem samen dienen
Kinderen krijgen
Kinderen opvoeden
Voor elkaar zorgen
Elkaars beste vrienden zijn
Een bijdrage leveren aan de kerk
Een bijdrage leveren aan de samenleving

12.1.5 Invloed van geloof op huwelijk

Het geloof heeft voor de respondenten invloed op hun huwelijk. In eerste instantie vooral doordat het geloof zelf de waarde van het huwelijk doet beseffen. Daarnaast werkt het ook door in de manier van omgaan met elkaar: oog hebben voor elkaar, open en eerlijk zijn, elkaar vergeven, zelfde opvattingen hebben.

Minder uitgesproken is de invloed op de rolverdeling tussen man en vrouw. De invloed van de kerkelijke achtergrond doet zich hierbij nadrukkelijk gelden. Evangelischen en bevindelijk gereformeerden ontlenen aan hun geloof meer duidelijkheid over de rolverdeling tussen man en vrouw dan de andere kerken.

12.1.6 Gods aanwezigheid in het huwelijk

Huwelijksgeluk wordt door de respondenten in overgrote meerderheid (93,4%) toegeschreven aan God.

Een zeer grote meerderheid, 92,2%, is van mening dat God hen bij elkaar gebracht heeft.

Gods aanwezigheid is merkbaar in tijden van verdriet (94,8%)

Samen bidden wordt als samenbindend ervaren.

De morele doorwerking van het geloof wordt herkend in het schuldig voelen tegenover God als je verliefd bent op een ander of als je je partner kwetst.

Verder herkent een ruime meerderheid dat er wisselwerking is tussen de kwaliteit van de relatie met elkaar en de relatie met God.

12.1.7 Opvattingen over echtscheiding

Echtscheiding is lange tijd taboe geweest in christelijke kring. Gebleken is dat de klassieke gronden om eventueel te scheiden (overspel en belemmeren van de uitoefening van het christelijk geloof) is uitgebreid. Andere dan genoemde redenen om te scheiden zijn: mishandeling van partner of kinderen, niet meer van elkaar houden, verslaving en verwaarlozing. Ziekte partner en seksueel geen bevrediging krijgen zijn voor de meerderheid geen redenen om te scheiden. De genoemde andere punten kunnen dit wel zijn.

Deze uitbreiding van redenen om te scheiden zijn ook terug te zien in de ideeën over het bijbels geoorloofd zijn van echtscheiding. De gedachte dat de bijbel alleen echtscheiding tolereert bij overspel en het structureel tegenwerken van het geloof van de partner wordt niet door iedereen onderschreven. Andere gronden om te scheiden, mishandeling, verslaving, ernstig tekort schieten van een partner en duurzame verstoring van de relatie wordt door minstens 30% gezien als een bijbels geoorloofde reden om te scheiden. Mishandeling scoort zelfs hoger dan het structureel tegenwerken in het geloof.

12.1.8 Echtscheiding overwegen

Zo'n 30% van de mannen en 40% van de vrouwen heeft wel eens gedacht aan een scheiding.

Serius overwegen en overdenken deed 9,7% van de mannen en 17,6% van de vrouwen.

Dat het er niet van komt is in meer dan de helft van de gevallen omdat de gedachte niet serieus was.

Bovendien is 36% van de denkers aan echtscheiding in staat geweest het probleem uit te praten.

Niet scheiden omdat God het niet wil speelt een rol. Maar dat verschilt sterk per kerkelijke achtergrond. Vooral onder evangelischen is dit een belangrijke reden om niet te scheiden.

12.2 Samenvatting Hoofdstuk 4: Partnerkeuze**12.2.1 Inleiding**

Welke factoren zijn bepalend bij het kiezen van een partner? Wat is de invloed van het geloof hierbij? Wie worden bij deze keuze betrokken? Rond deze thema's cirkelen de vragen in dit hoofdstuk.

12.2.2 Keuze

Bij het verliefd worden speelt voor mannen het mooi vinden een grotere rol dan voor vrouwen. Vrouwen vestigden meer hun aandacht op hun man 'door wat hij zei'. Beide seksen geven aan dat 'de manier van kijken' ook een invloedrijke factor was.

12.2.3 Voortzetten

De relatie werd serieus voortgezet als er sprake was van 'betrouwbaarheid, goed met elkaar kunnen praten en het delen van hetzelfde geloof'. Goede baan of opleiding worden als niet relevant beschouwd.

Opmerkelijk is de rol van de kerk. Het behoren tot dezelfde kerk wordt door de generaties heen steeds minder belangrijk. Uitsplitsing naar kerk leert dat met name in de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) nog veel waarde wordt gehecht aan 'het tot dezelfde kerk behoren'.

Delen van het geloof wordt daarentegen wel belangrijk gevonden. Voor 55% is dit vanaf het begin belangrijk. Ruim 20% vond het belangrijk worden toen de relatie serieus werd. Voor 20% is het nooit een voorwaarde geweest.

12.2.4 Derden

Over de relatie wordt met anderen gesproken. Vooral ouders, maar ook vrienden en vriendinnen. Vrouwen doen dit verhoudingsgewijs meer dan mannen.

Ruim 60% van de mannen en vrouwen geeft aan met God gesproken te hebben over de partnerkeuze. Dit is de hoogste score (ouders 45%).

12.2.5 Geloof

Niet alleen sprak 60% van de ondervraagden met God over hun partnerkeuze, ruim 90% gelooft ook dat God hen bij elkaar gebracht heeft. Eenzelfde percentage heeft dit ook tot uitdrukking willen brengen door te trouwen in de kerk. De belangrijkste redenen om in de kerk te trouwen zijn:

God dank brengen voor het huwelijk;

God om hulp te vragen in het huwelijk;

Uitdrukking te geven aan het geloof dat God hen bij elkaar gebracht heeft.

12.3 Samenvatting hoofdstuk 5: Man en vrouw**12.3.1 Inleiding**

In dit hoofdstuk gaat het vooral om de rolpatronen. Accent lag niet zozeer op wie wat doet. Onderzocht is vooral of mannen en vrouwen zichzelf dan wel hun partner herkennen in bepaalde eigenschappen en gedragingen. Daarnaast is onderzocht in hoeverre en op welke wijze bijbelse uitspraken over man en vrouw relevant worden geacht voor het eigen huwelijk.

12.3.2 Eigenschappen

De volgende eigenschappen en gedragingen herkennen de respondenten zowel bij zichzelf als bij hun partner:

- Houden van concurrentie;
- Beschermen van het gezin;
- Vooral waarde hechten aan verbondenheid;
- Grote waarde hechten aan zelfstandigheid;
- Gemakkelijk hulp vragen;
- Intimiteit in seksualiteit belangrijk vinden;
- Gemakkelijk nee zeggen;
- Er eigen hobby's op na houden.

De volgende eigenschappen schrijven mannen en vrouwen vooral aan mannen toe:

- Weet zich als eerste verantwoordelijk voor het gezinsinkomen;
- Beheerst bij voorkeur de emoties.

Minder uitgesproken maar toch vooral mannelijk zijn verder:

- Handelings- en prestatiegericht zijn;
- Betaalde baan is belangrijk voor het zelfrespect.

De volgende eigenschappen schrijven mannen en vrouwen vooral aan vrouwen toe:

- Voelt zich als eerste verantwoordelijk voor sfeer in huis;
- Voelt zich verantwoordelijk voor het huishouden;
- Is emotioneel invoelend;
- Onderhoudt de sociale contacten en de banden met de familie.

Minder uitgesproken maar toch vooral vrouwelijk zijn verder:

- Rekening houden met behoeften en wensen van anderen;
- Zorg besteden aan uiterlijk;
- Intimiteit in seksualiteit belangrijk vinden;
- Schuldig voelen als zij aan zichzelf denkt in plaats van aan het gezin;
- Gemakkelijk hulp vragen.

Twee opmerkelijke uitkomsten:

- a. Een zeer substantieel deel van de vrouwen geeft aan zichzelf schuldig te voelen als zij aan zichzelf denken in plaats van aan het gezin (42%). Slechts 26% zegt dit van hun vrouw. Hier komt wellicht een verschil in beleving van opofferingsgezindheid openbaar.
- b. Het toegeven omwille van de vrede wordt door 40% aan beiden toegeschreven. Boeiender is wat er met de overige procenten gebeurt. Van deze overigen hebben zowel mannen als vrouwen het idee dat zij het beste zijn in het toegeven omwille van de vrede. Hier doet zich wellicht het bekende fenomeen voor dat je vooral het gewicht van het door jezelf gebrachte offer voelt.

12.3.3 Bijbelse gegevens

Diverse vragen zijn gesteld over de relevantie en toepasbaarheid van bijbelse uitspraken over man en vrouw in deze tijd.

Enkele uitkomsten hiervan zijn:

1. 80% van de ondervraagden geeft aan dat wat de bijbel zegt over het huwelijk belangrijk is.
2. Ongeveer 50% geeft aan geen concrete invulling te kunnen of willen geven aan dat wat de bijbel zegt over de rollen van man en vrouw.
3. Wanneer concrete uitspraken over de rollen van man en vrouw worden voorgelegd aan de respondenten blijkt dat het geen concrete invulling kunnen of willen geven veelal toeneemt. Bij vrouwen kan dit toenemen tot ruim 70%.
4. Bij mannen wisselt het 'concreet invulling kunnen geven aan het bijbelse rolvoorschrift' sterk per rolvoorschrift. Het geen invulling kunnen geven kan hier oplopen tot ruim 60%.
5. Opmerkelijk is dat vrouwen minder duidelijk zien dat hun man invulling geeft aan het rolvoorschrift dan de man zelf.
6. Uitgesplitst naar kerken blijkt dat Evangelischen en bevindelijk gereformeerden meer vasthouden aan de concrete rolvoorschriften uit de bijbel dan de overigen kerken. Ook wanneer men er geen concrete invulling aan weet te geven, geeft men hier minder frequent aan de bijbelpassages als niet meer passend in deze tijd te vinden dan wel geen rol in het eigen leven te laten spelen.

12.4 Samenvatting hoofdstuk 6: Communicatie

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de communicatie binnen het huwelijk. Waarover wordt gepraat, wat kan er beter in de communicatie, en hoe laat men aan elkaar merken dat men van elkaar houdt?

12.4.1 Waarover wordt gepraat in het huwelijk?

Als er kinderen zijn, wordt daar het meeste over gepraat in de relatie. Werk, carrière en belevenissen komt op de tweede plaats, gevolgd door ontwikkelingen in kerk of gemeente. Er wordt meer gesproken over geloofsopvattingen dan over wat men beleeft in het geloof.

Wat betreft kerkelijke achtergrond zijn er op de meeste items geen verschillen te constateren. Wel constateerden we de volgende verschillen:

Evangelischen praten meer dan bevindelijken en overige gereformeerden over:

- gebeurtenissen in hun gemeente
- behoeften en wensen in het huwelijk
- geloofsopvattingen
- wat men beleeft in het geloof

Overige gereformeerden praten meer dan respondenten met een andere kerkelijke achtergrond over:

- (positieve en negatieve) gevoelens
- vrijetijdsbesteding

Bevindelijk gereformeerden praten minder dan respondenten met een andere kerkelijke achtergrond over:

- seksualiteit en lichamelijk contact
- hoe men zijn/haar huwelijk beleeft

12.4.2 Gespreksvaardigheden

Om goed te communiceren zijn vaardigheden nodig. We hebben gevraagd welke gespreksvaardigheden de partner en de persoon zelf zouden kunnen ontwikkelen.

Op sommige punten waren er verschillen te zien tussen mannen en vrouwen.

Ten aanzien van het ontwikkelen van gespreksvaardigheden zijn vrouwen kritischer naar mannen dan andersom. Zij wensen op dit gebied meer van hun man. Zij verwachten met name dat mannen meer doorvragen, aandacht geven, meevoelen en laten merken dat het begrepen is. Daarnaast vinden vrouwen dat mannen minder oplossingsgericht zijn.

Overigens zijn 'meer doorvragen', 'meer luisteren' en 'meer laten merken dat het begrepen is' items waarvan ook mannen wensen dat hun vrouw deze meer ontwikkelt.

Geconcludeerd kan worden dat mannen kritischer zijn naar zichzelf dan vrouwen. Zij hebben het gevoel het op een aantal punten beter te moeten doen. Mannen vinden zelf dat zij meer moeten luisteren, meer aandacht moeten geven en meer moeten meevoelen.

12.4.3 Opvattingen over communicatie

Vrouwen vinden veel vaker dat zij beter over hun gevoelens kunnen praten dan hun man.

Driekwart van de ondervraagden geeft aan in hun huwelijk te hebben geleerd om dingen te delen met de ander.

Vrouwen geven vaker dan mannen aan dat zij gemakkelijker met vriendinnen over het geloof en de beleving daarvan praten dan met hun partner. Bijna 40% van de vrouwen is het eens met die stelling (tegen 22% van de mannen). Overigens is ook dat laatste cijfer opmerkelijk.

Er wordt grote waarde gehecht aan het praten over allerlei zaken in het huwelijk. Veel met elkaar praten wordt veelal gezien als een voorwaarde voor een goed huwelijk. Daaruit blijkt dat het huwelijk wordt gezien als iets dat moet worden onderhouden en waar aan gewerkt moet worden.

Naarmate mensen langer gehuwd zijn, vindt men veel met elkaar praten minder belangrijk. Dit kan komen doordat het in de loop der jaren meer aankomt op het nemen van verantwoordelijkheid en het hebben van taken, en omdat je elkaar beter kent.

Opvallend is ook dat naarmate mensen langer gehuwd zijn, zij beter met vrienden over geloof en de beleving daarvan praten, dan met hun partner. Ook geven mensen aan dat zij dan gemakkelijker over geloofsopvattingen praten dan over geloofsbeleving. Deze ontwikkeling is het grootst na de eerste 5 huwelijksjaren. Het lijkt er op dat men ten aanzien van het geloof na verloop van jaren uitgepraat raakt.

12.4.4 Laten merken dat je van elkaar houdt

Lichamelijke aanraking is de meest gebruikte vorm om elkaar te laten merken dat men van de ander houdt. Daarna volgen 'iets voor de ander doen', en het uitdrukken in woorden. Mannen en vrouwen verschillen hierin nauwelijks.

Alleen bij het meenemen van een presentje (bijv. een bos bloemen) scoren mannen beduidend hoger (tweemaal zo veel).

Bij vergelijking van wat men zelf rapporteert te doen en wat men ziet dat de ander doet, blijkt er een structurele discrepantie te bestaan. In alle gevallen denkt men meer liefde te tonen dan de ander opmerkt. Men schat het eigen gedrag positiever in dan de ander opmerkt.

12.5 Samenvatting Hoofdstuk 7: Besluitvorming en conflicten

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de manier waarop besluiten worden genomen in het huwelijk en naar het omgaan met conflicten. Er is zowel gevraagd naar opvattingen over conflicten, als naar de omgang ermee in de praktijk. Tenslotte zijn er enkele vragen gesteld rond huiselijk geweld.

12.5.1 Opvattingen over conflicten

Een grote meerderheid van de respondenten (75%) vindt niet dat in een christelijk huwelijk minder conflicten vóórkomen dan in andere huwelijken. Slechts 3% vindt dat dit wel zo is.

Mannen vinden beduidend vaker dan vrouwen dat in een christelijk huwelijk minder conflicten voorkomen, en hebben dus een harmonieuzer beeld.

Een meerderheid (60%) vindt niet dat je in een conflict moet toegeven omdat de bijbel zegt dat je de minste moet zijn. Ook hier is het verschil tussen mannen en vrouwen groot: mannen vinden het belangrijker dat er in een conflict wordt toegegeven vanwege bijbelse overwegingen. Van de mannen is 49% het eens met de stelling, tegenover 32% van de vrouwen.

Het lijkt er hier op dat bij mannen het geloof en de bijbel meer wordt betrokken bij hun opvattingen dan bij vrouwen.

Ruim eenderde van de EO-leden vindt dat onder het 'hoofd' zijn van de man wordt verstaan dat de man de doorslag geeft als men er bij een beslissing niet uitkomt. Bijna tweederde is het dus met deze stelling niet eens. Het verschil tussen mannen en vrouwen is niet groot.

12.5.2 Conflicten in de praktijk

In 5% van de gevallen lost men regelmatig conflicten op door te vergeten en niet door te vergeven. In 31% van de gevallen komt dit soms voor. In verreweg de meeste gevallen wordt er dus vergeven, en niet toegedekt. De scores zijn voor mannen en vrouwen vrijwel identiek.

Evangelischen antwoorden geven vaker aan dat dit 'nooit' gebeurt dan bevindelijk gereformeerden en overig gereformeerden.

In een kwart van de gevallen worden er wel eens anderen ingeschakeld om bij een conflict tot een oplossing te komen. In 75% van de gevallen gebeurt dit nooit. Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen.

Ook hier is een verschil in kerkelijke achtergrond. Evangelischen schakelen vaker anderen in om bij een conflict tot een oplossing te komen dan bevindelijk gereformeerden en overige gereformeerden.

In ruim eenderde van de gevallen heeft men onderlinge meningsverschillen waar men absoluut niet uitkomt. Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen (al lijken mannen iets vaker 'nooit' te antwoorden).

In de helft van de gevallen worden conflicten doorgaans opgelost door er nuchter en rustig over te praten. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn niet groot. Vrouwen lijken iets vaker te noemen 'flink ruzie maken, en eerlijk zeggen waar het op staat'.

12.5.3 Huiselijk geweld

In minstens 4% van de gevallen wordt men door de partner geslagen. Opvallend is dat er geen verschil is tussen mannen en vrouwen (maar bedenk dat de aantallen klein zijn). Bij deze vraag heeft 5,5% niets ingevuld. 'Nooit' is ingevuld door 91%.

Minstens 7% van de ondervraagden voelt zich soms of regelmatig niet veilig in het huwelijk. Bij vrouwen is dit 9,3%. Ook hier heeft bijna 6% niets ingevuld. Nooit onveilig voelt zich 88%.

Het aantal respondenten dat angst heeft dat de partner de kinderen iets zal aandoen is klein: 3%. Ook hier scoren vrouwen weer hoger dan mannen (4% tegenover 1,3%). Niets ingevuld heeft hier 7,3%.

12.6 Samenvatting Hoofdstuk 8: Omgeving en relatie

In dit hoofdstuk is gevraagd naar de openheid van relaties. Daarbij is vooral ingegaan op vriendschappen buiten het huwelijk.

12.6.1 Gezamenlijke en eigen vrienden

Mannen vinden vaker dan vrouwen dat man en vrouw het beste zoveel mogelijk gezamenlijke vrienden kunnen hebben, omdat daar ook uit blijkt dat ze een hecht paar vormen. Dat kan er op wijzen dat mannen meer belang hechten aan het hebben van gezamenlijke vrienden dan vrouwen.

In lijn daarmee wordt het hebben van meerdere vertrouwde vrienden, naast de partner, door vrouwen hoger gewaardeerd dan door mannen.

Als het gaat om een eventuele concurrentie tussen het huwelijk en vriendschappen, zijn mannen en vrouwen het eens: het huwelijk gaat voor.

Vrouwen geven beduidend meer dan mannen aan dat zij goede vrienden (vriendinnen) hebben met wie zij intieme zaken delen.

Vragen we naar de intieme vrienden van de partner, dan zien we hetzelfde beeld, zij het dat het voor beide seksen is afgezwakt. Kennelijk ervaren zowel mannen als vrouwen zelf dat zij meer intieme vrienden hebben dan dat de ander opmerkt.

Mannen en vrouwen geven even vaak aan dat zij gezamenlijke vrienden hebben met wie zij intieme zaken delen. Als we dit vergelijken met de eerste vraag in dit onderdeel (of het goed is als man en vrouw zoveel mogelijk gezamenlijke vrienden hebben) dan zou kunnen worden geconcludeerd dat mannen dit in de praktijk minder ervaren dan door hen gewenst, terwijl dit voor vrouwen eerder andersom is.

12.6.2 Vriendschappen en hobby's

Het verbreken van een vriendschap omwille van de partner komt weinig voor. Voor mannen en vrouwen is dit gelijk.

Mannen lijken iets strenger te zijn ten aanzien van hobby's: hobby's die veel tijd of geld kosten, kun je niet zomaar aanhouden. Zij zouden volgens mannen vaker gezamenlijke hobby's moeten zijn.

12.7 Samenvatting Hoofdstuk 9: Seksualiteit

In dit hoofdstuk is gevraagd naar seksualiteit en gezinsvorming. Er is gevraagd naar de praktijk (frequentie, anticonceptie, er over praten, seksueel verkeer voor het huwelijk, vreemdgaan), en naar de beleving (tevredenheid, belang, rol media).

12.7.1 De belangrijkste reden(en) om te vrijen

Uitdrukking van liefde wordt gezien als de belangrijkste reden om te vrijen, daarna lust en ontspanning. Voor 'lust' ligt het percentage bij mannen hoger. Vrouwen geven in bijna een kwart van de gevallen aan 'omdat de partner het wil'.

Wat betreft kerkelijke achtergrond zijn er weinig verschillen.

De reden 'ontspanning' neemt toe tussen 6 en 25 jaar, en neemt daarna weer af.

De reden 'uitdrukking van liefde' neemt over de jaren iets af.

De reden 'lust' neemt na de eerste 5 jaren toe, en daarna gestaag af.

De reden 'omdat de partner het wil' scoort het hoogst tussen 6 en 12 jaar.

Voegen we ook nog het onderscheid tussen mannen en vrouwen toe, dan zien we vooral verschillen bij 'lust' en 'omdat de partner het wil' (mannen resp. vrouwen vaker).

De reden 'lust' neemt voor mannen langzaam maar zeker af. Voor vrouwen neemt deze toe na de eerste periode van 5 jaar van het huwelijk, en daarna weer af.

De reden 'omdat de partner het wil' is steeds bij vrouwen hoger dan bij mannen, maar niet afwezig bij mannen. In de periode 6 tot 12 jaar huwelijk wordt deze reden het meeste genoemd.

12.7.2 Hoe vaak men gemiddeld vrijt

Eenderde van de ondervraagden vrijt gemiddeld één keer per week.

17% vrijt vaker dan één keer per week, ongeveer 40% vrijt minder dan één keer per week.

De frequentie verschilt weinig per kerkelijke achtergrond.

We zien een gestage afname van de frequentie naarmate het huwelijk langer duurt.

12.7.3 Tevredenheid met de frequentie

In de meerderheid van de gevallen denkt men dat beiden tevreden zijn met de frequentie. Van de vrouwen is 76% tevreden, bij de mannen is dit 64%. Echter: één op de vijf vrouwen is tevreden, maar denkt dat de partner dat niet is. Bij één op de 6 mannen is dit ook het geval. Anders gezegd: bij bijna 20% van de ondervraagden is er een verschil in tevredenheid. In ongeveer 10% van de gevallen is men beiden niet tevreden.

De situatie waarin beide partners ontevreden zijn komt bij evangelischen het meeste voor. Opvallend is hier het grote verschil tussen mannen en vrouwen. Tweemaal zoveel vrouwen geven aan dat beiden niet tevreden zijn.

Opvallend is dat de tevredenheid van beiden afneemt tussen 1 en 25 jaar huwelijk, waarna het weer toeneemt. Dat beiden ontevreden zijn, neemt langzaam af gedurende de gehele huwelijksperiode.

12.7.4 Wat mensen zelf willen en wat zij denken dat hun partner wil m.b.t. de frequentie

De tevredenheid over de frequentie is bij vrouwen (70%) hoger dan bij mannen (54%). Het beeld dat in deze tabellen naar voren komt sluit aan bij het bekende beeld dat mannen vaker willen vrijen: 40% wil een hogere frequentie. Vrouwen zijn in ruim tweederde van de gevallen tevreden. Eén op de 7 vrouwen zou vaker willen vrijen.

Interessant is dat de beelden die men van elkaar heeft goed overeenkomen met de werkelijkheid (vergelijk § 5.4 waar dit niet zo was).

12.7.5 Hoe belangrijk de seksualiteit is in de relatie

Mannen vinden seksualiteit iets vaker heel belangrijk dan vrouwen, maar het verschil is niet erg groot. Er is geen invloed van kerkelijke achtergrond.

Er is een lichte tendens te zien dat men seksualiteit minder belangrijk vindt in de relatie, maar er is een vrij constante 11% die seksualiteit 'heel belangrijk' vindt.

12.7.6 Tevredenheid met de seksuele relatie in het algemeen

Het gemiddelde rapportcijfer dat men geeft aan de seksuele relatie is 7,3. Er is weinig verschil tussen mannen (7,2) en vrouwen (7,4). Dit gegeven komt overeen met het kwalitatieve onderzoek.

Over de jaren gaat het gemiddelde iets omlaag, maar slechts heel weinig. De spreiding neemt wel toe.

Evangelischen lijken iets minder tevreden dan m.n. bevindelijk gereformeerden (zie ook 8.7), maar de spreiding binnen de groep is groot, waardoor het gemiddelde weinig zegt.

12.7.7 Problemen op het gebied van seksualiteit

In eenderde van de gevallen heeft men wel eens problemen ervaren op het gebied van seksualiteit. De cijfers van mannen en vrouwen zijn vrijwel gelijk. Opvallend is dat dit cijfer voor alle categorieën van huwelijksduur vrijwel gelijk is.

Het percentage evangelischen dat wel eens problemen heeft ervaren op het gebied van seksualiteit is aanmerkelijk groter dan bij bevindelijk gereformeerden en bij overig gereformeerden.

Opvallend is dat voor elke huwelijksduur het percentage ongeveer hetzelfde is (ruim eenderde). Dat kan betekenen dat ofwel het aantal problemen op het gebied van seksualiteit is toegenomen in de afgelopen 40 jaar, ofwel dat de problemen voornamelijk voorkomen in de eerste 5 huwelijksjaren.

12.7.8 Seksuele gemeenschap voor het huwelijk

De helft van de ondervraagden geeft aan seksuele gemeenschap gehad te hebben voor het huwelijk. Opvallend is dat vrouwen hier iets vaker met 'ja' antwoorden. Het verschil tussen mannen en vrouwen is hier niet goed te verklaren.

Opvallend is de hoge score bij de groep die niet tot een kerkgenootschap behoort (al gaat het om een klein aantal in de steekproef). Tevens scoren evangelischen hier hoger dan bevindelijken.

Het hoogst scoren leden van evangelische gemeenten en Baptisten, het laagst scoren leden van (Oud) Gereformeerde Gemeenten.

Overigens moet hier wel worden bedacht dat het niet vaststaat of de betrokken personen voor hun huwelijk ook al lid waren van het betreffende kerkgenootschap.

In bijna de helft van de gevallen waarin men seksuele gemeenschap heeft gehad voor het huwelijk is men daar achteraf niet blij mee. Voor mannen en vrouwen is dit gelijk. De tevredenheid wanneer men geen seksuele gemeenschap heeft gehad voor het huwelijk is zeer groot.

De bevindelijk gereformeerden en evangelischen in ons onderzoek die voor het huwelijk seksuele gemeenschap hebben gehad, hebben daar achteraf vaker spijt van dan overige gereformeerden.

De vraag kan worden gesteld of het aantal personen dat seksuele gemeenschap heeft voor het huwelijk in de laatste decennia is toegenomen.

Over de jaren heen lijkt het percentage vrij stabiel te zijn en rond de 50% te liggen (met uitzondering van hen die meer dan 40 jaar gehuwd zijn, en dus getrouwd zijn voor 1964, dus voor de 'seksuele revolutie').

12.7.9 Seksuele gemeenschap voor het huwelijk met een andere partner

Bij de bevindelijk gereformeerden heeft bijna 10% voor het huwelijk seksuele gemeenschap gehad met een andere voor partner. Bij de evangelischen is dit ruim een kwart.

12.7.10 Invloed van de media op de seksualiteit

Meer dan de helft van de ondervraagden (56%) ervaart wat er te zien is in de media niet als een bedreiging voor de seksualiteit in het huwelijk. Mannen zien het iets meer als een bedreiging (44%) dan vrouwen (38%).

In kerkelijke categorieën zien we dat de percentages bij de evangelischen het hoogst liggen.

12.7.11 Anticonceptie

Ongeveer 45% van de ondervraagden maakt gebruik van anticonceptie. Dit is vrijwel gelijk per kerkelijke achtergrond.

In de periode van huwelijksduur tot 25 jaar zien we dat 60 tot 70 % anticonceptie toepast. Bij een huwelijksduur van meer dan 25 jaar is dit nog 31%, na 40 jaar huwelijk is dit nog 11%.

Het percentage dat een vorm van anticonceptie toepast, stijgt enigszins tot het tweede kind, waarna het weer iets zakt. Het verschil is echter klein, en vermoedelijk niet significant. Er is dus – ongeacht het kindertal – een constant percentage van rond de 45% dat anticonceptie toepast.

12.7.12 Vorm van anticonceptie

De pil is het meest populair (ongeveer eenderde van de respondenten), gevolgd door sterilisatie van de man en het gebruik van condooms (beide ongeveer een vijfde van de respondenten).

Periodieke onthouding wordt slechts in ongeveer 2% toegepast.

De cijfers per kerkelijke achtergrond verschillen niet veel van elkaar.

12.7.13 Vreemdgaan

Op de vraag of één van beiden wel eens is vreemdgegaan antwoordt men in 6,6% van de gevallen positief, en in ongeveer 90% van de gevallen negatief (een deel heeft hier niets ingevuld).

Opvallend is hier het verschil tussen de diverse kerkelijke achtergronden: bevindelijk gereformeerden gaan het minst vaak vreemd, evangelischen veel vaker (bijna 1 op de 8 ondervraagden).

Het meest wordt dit gerapporteerd bij leden van Pinkstergemeenten / Volle Evangelie Gemeenten (16,5%), leden van Evangelische gemeenten (12,5%) en Baptisten (12,5%).

Het minst wordt dit gerapporteerd bij leden van de Gereformeerde Bond (0,7%) en bij leden van de (Oud) Gereformeerde Gemeenten (0,0%).

Ook hier geldt echter weer: niet bekend is of personen ten tijde van het vreemdgaan ook lid waren van het kerkgenootschap. Men kan ook daarna gelovig geworden zijn. Dit moet m.n. bedacht worden bij het hoge cijfer bij Pinkster / Volle Evangelie gemeenten.

Heeft men voor het huwelijk seksuele gemeenschap gehad met een andere partner? Van de ondervraagden van wie het hier het eerste huwelijk betreft, antwoordt 15,1 % hier met 'ja'.

Op de vraag of men weet dat de partner voor het huwelijk seksuele gemeenschap heeft gehad met een andere partner, antwoordt 17,6 % van de ondervraagden hier met 'ja'.

N.B. Aan de hand van alle bovenstaande cijfers kan geen uitspraak worden gedaan over de betreffende kwestie binnen de diverse kerkgenootschappen. Het betrof hier immers een onderzoek naar EO-leden, en niet naar leden van de diverse kerkgenootschappen.

12.8 Samenvatting hoofdstuk 10: Geestelijk leven

In dit hoofdstuk is kort gevraagd naar de manier waarop mensen vorm geven aan hun geloof binnen het huwelijk.

Van de ondervraagden geeft 93% aan dat beide partners in God geloven. Bij 4% is dit niet het geval, en bij 3% is dit niet ingevuld.

Hoe geven partners in hun huwelijk vorm aan hun gezamenlijke geloofsbeleving?

We gaven een lijst van mogelijke gezamenlijke activiteiten en vroegen of en wanneer mensen deze verrichten. Daarbij maakten we een onderscheid tussen 'op vaste momenten' en 'als we daar samen behoefte aan hebben' (of beide) en 'nooit'.

Het minst bidt men samen beiden hardop, en zingt men samen (40% doet dit nooit).

Vooraf op vast momenten gaat men samen naar de kerk, of gaat één van beiden voor in gebed.

Vooraf als men daar behoefte aan heeft discussieert men over het geloof, en laat men de ander delen in hoogte- en dieptepunten van het geloof.

Langjarige huwelijken scoren hoger bij 'op vaste momenten' dan bij 'als we daar samen behoefte aan hebben' (kolom 1 en 2 vergeleken) bij:

- één van beiden gaat voor in gebed
- samen beiden hardop bidden
- samen in stilte bidden
- samen bijbel lezen
- de ander laten delen in de hoogte- en dieptepunten van het geloof

Over het geheel genomen geven echtparen naarmate ze langer getrouwd zijn meer vorm aan hun geloof op vaste momenten dan wanneer men daar behoefte aan heeft.

Het samen in stilte bidden doen langgehuwden vaker dan jonggehuwden; het hardop bidden van één van beiden gebeurt daarentegen bij jonggehuwden.

Colofon

***Dit onderzoek heeft
plaatsgevonden o.l.v.***

drs W.H. Dekker en drs W. Vollbeh

Vormgeving en lay-out

Arna Berkhof-Post

Eindredactie

CHE-Transfer

Druk

september 2004, repteam Christelijke Hogeschool Ede
H. Groeneveld
J.M. Schuurman

